

Warszawa, 02-11-2023 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur

KMP.571.5.2023.AO

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji
Zakładu Karnego w Potulicach**

1. Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur

Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 2002 r. przyjęło Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej: OPCAT)¹. Polska przystąpiła do OPCAT na podstawie uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie i stanowi on część krajowego porządku prawnego (art. 87 i 91 Konstytucji). Podpisując OPCAT, Polska zobowiązała się do utworzenia krajowego mechanizmu prewencji, którego funkcję wykonuje Rzecznik Praw Obywatelskich za pomocą działającego w Biurze RPO Zespołu – Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm)².

KMPT ma dostęp do wszystkich „miejsc zatrzymań” w rozumieniu OPCAT. Są to wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą państwa – strony, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem³. Z kolei przez „pozbawienie wolności” OPCAT rozumie „jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu

¹ Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192). Nazwa w języku angielskim: Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).

² Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2023 r., poz. 1058).

³ Zob. art. 4 ust. 1 OPCAT.

odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiegokolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej”⁴.

Wizytacje KMPT są niezapowiedziane. W czasie swojej wizyty członkowie KMPT mają dostęp do wszystkich pomieszczeń, instalacji i urzędzeń, mogą odbyć poufną rozmowę z wybraną przez siebie osobą (zarówno osobą pozbawioną wolności, jak i członkiem personelu lub inną osobą), mają dostęp do dokumentacji i nagrań z monitoringu wizyjnego⁵. Mają też prawo rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁶.

Spostrzeżenia KMPT czynione podczas wizytacji opierają się więc na różnych źródłach, m.in. własnych obserwacjach, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁷.

KMPT nie jest organem dochodzeniowo-śledczym. Nie rozpatruje też skarg⁸. Celem wizytacji KMPT jest identyfikowanie czynników zwiększających ryzyko wystąpienia tortur i złego traktowania osób pozbawionych wolności oraz zaproponowanie rozwiązań mających na celu wyeliminowanie tego ryzyka. Formułując swoje wnioski i zalecenia, KMPT bierze pod uwagę międzynarodowe standardy praw człowieka, w szczególności standardy ONZ⁹ oraz zalecenia organów międzynarodowych.

W każdym przypadku, kiedy przedstawiciele Krajowego Mechanizmu ujawnią ryzyko zaistnienia naruszeń praw osób pozbawionych wolności (nawet jeśli jego istnienie wynika jedynie z relacji osób pozbawionych wolności), KMPT jest zobowiązany do wydania odpowiedniego zalecenia w raporcie. Dlatego też na zalecenia końcowe w niniejszym raporcie należy patrzeć nie tylko przez pryzmat nieprawidłowości, które już zaistniały, lecz także przez pryzmat prewencji.

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. osadzony, personel, osoby odwiedzające) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie od tego, czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej.

⁴ Zob. art. 4 ust. 2 OPCAT.

⁵ Zob. art. 20 OPCAT.

⁶ Zob. art. 13 ust. 1a ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁷ Szczegółowy opis metod pracy KMPT można znaleźć w raportach rocznych RPO z działalności KMPT. Zob. przykładowo Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2021 r., Część II – Jak pracuje KMPT?

⁸ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Roczne SPT z 22 marca 2016 r., CAT/OP/C/57/4, Aneks do sprawozdania, część II, pkt. 6. Zob. również publikację Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka pt. „Preventing Torture. The Role of National Preventive Mechanisms. A Practical Guide”, Professional Training Series No. 21, United Nations High Commissioner for Human Rights, New York and Geneva 2018, s. 4-6.

⁹ Zob. art. 19 pkt b OPCAT.

Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że „żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaże, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób”.

W tym miejscu należy wskazać, iż w trakcie wizytacji przedstawiciele KMPT odebrali sygnały o rozpytywaniu przez funkcjonariuszy SW więźniów, z którymi rozmawiali, na okoliczność treści prowadzonych rozmów. W związku z powyższym, w dniach 1-2 czerwca 2023 r. przedstawicielki KMPT – Aleksandra Osińska (psycholożka) i Magdalena Dziedzic (prawniczka) – przeprowadziły w jednostce wizytację ad hoc, poświęconą weryfikacji przestrzegania zakazu represji określonego w art. 21 ust. 1 OPCAT.

Wizytatorki ponownie spotkały się z większością osadzonych, z którymi delegacja KMPT rozmawiała wcześniej. Z uzyskanych informacji nie wynikało, aby ponieśli jakiegokolwiek konsekwencje po spotkaniach z przedstawicielami KMPT. Pojawiły się natomiast głosy świadczące o wypytywaniu niektórych skazanych, czego dotyczyły rozmowy z pracownikami Biura Rzecznika Praw Obywatelskich. Ponadto ze strony niektórych funkcjonariuszy miały padać komentarze dotyczące tego, że w przypadku nieudzielenia odpowiedzi na pytania odnośnie do treści rozmów, personel Zakładu „i tak dowie się, o czym rozmawiali”. Kierowanie tego typu wypowiedzi do skazanych, biorąc pod uwagę szczególną relację zależności, w jakiej pozostają z funkcjonariuszami, wskazuje w ocenie KMPT na wywieranie presji psychicznej i jako takie jest niedopuszczalne.

W związku z powyższym Krajowy Mechanizm rekomenduje dyrektorowi wizytowanej jednostki podjęcie działań wyjaśniających w sprawie naruszenia zakazu z art. 21 OPCAT. Jednocześnie KMPT zwraca się z pytaniem do dyrektora Zakładu Karnego w Potulicach, jakie kroki zostały podjęte, aby w przyszłości nie dochodziło do podobnych zachowań ze strony funkcjonariuszy jednostki.

3. Uwagi wstępne na temat wizytacji

Na podstawie art. 19 OPCAT oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 8–12 maja 2023 r. przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur przeprowadzili wizytację Zakładu Karnego w Potulicach (dalej: Zakład, jednostka, ZK). W skład delegacji KMPT wchodził: Przemysław Kazimirski – Dyrektor Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, Magdalena Dziedzic, Łukasz Bębenista (prawnicy), Aleksandra Osińska (psycholożka).

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzenie sposobu traktowania osadzonych przebywających w jednostce, w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawienie rekomendacji

właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków osób pozbawionych wolności i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie standardy organizacji międzynarodowych.

Przeprowadzone w ramach wizytacji czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji na temat funkcjonowania jednostki przedstawionych przez ppłk. Piotra Kijewskiego – dyrektora Zakładu Karnego w Potulicach oraz ppłk. Radosława Matarewicza – zastępcę dyrektora Zakładu;

- oglądzie terenu jednostki, w tym wybranych przez wizytujących pomieszczeń, m.in. cel mieszkalnych, zabezpieczających, świetlic, sal widzeń, dyżurek oddziałowych, pokojów wychowawców i psychologów, pól spacerowych, ambulatorium i izb chorych;

- przeprowadzeniu poufnych, indywidualnych rozmów z osadzonymi i funkcjonariuszami;

- analizie dokumentacji dotyczącej osadzonych i funkcjonowania jednostki, w tym dokumentacji medycznej oraz danych zgromadzonych w Centralnej Bazie Danych Osób Pozbawionych Wolności (CBDOPW), zapoznaniu się z aktami wybranych osadzonych, dokumentacją dot. zdarzeń nadzwyczajnych oraz środków przymusu bezpośredniego, zarządzeniami dyrektora, skargami.

W czasie wizytacji została wykonana dokumentacja fotograficzna, a także udostępniono przedstawicielom KMPT wskazane przez nich nagrania z monitoringu oraz umożliwiono dostęp do bieżącego podglądu z kamer w Zakładzie.

Przedstawiciele KMPT omówili wstępne wnioski z wizytacji na spotkaniu podsumowującym monitoring ZK, na którym obecni byli m.in. dyrektor jednostki, jego zastępcy oraz przedstawiciele poszczególnych działów.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano pozostałe informacje dotyczące funkcjonowania jednostki, w tym wybrane nagrania z monitoringu z zastosowania środka przymusu bezpośredniego.

W przedmiocie zainteresowania KMPT każdorazowo pozostają następujące zagadnienia: traktowanie osadzonych przez funkcjonariuszy i współosadzonych, kwalifikacje personelu, realizacja prawa do informacji, do kontaktów ze światem zewnętrznym, dostęp do ochrony zdrowia, prawo do praktyk religijnych, warunki bytowe, oddziaływania kulturalno-oświatowe.

W niniejszym raporcie nie opisano całokształtu funkcjonowania Zakładu, lecz uwzględniono głównie te obszary, które w ocenie KMPT wymagają wzmocnienia z punktu widzenia zapobiegania torturom i innym formom złego traktowania osadzonych. Raport odnosi się również do problemów o charakterze systemowym, związanych z koniecznością zmiany obowiązującego prawa lub praktyki jego stosowania.

4. Charakterystyka jednostki

Zakład Karny w Potulicach jest jednostką penitencjarną typu zamkniętego, dla skazanych mężczyzn odbywających karę po raz pierwszy. W Zakładzie znajdują się

oddziały aresztu śledczego dla mężczyzn, zakład typu zamkniętego dla młodocianych, oddział terapeutyczny dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo, a także oddział terapeutyczny dla skazanych uzależnionych od alkoholu.

W jednostce osadza się także kobiety i mężczyzn podlegających leczeniu szpitalnemu w oddziale chorób zakaźnych (WZW) oraz oddziale leczenia gruźlicy.

Na terenie jednostki funkcjonuje ponadto hala produkcyjna Hjort Knudsen Polen sp. z o.o., w ramach programu „Praca dla więźniów”. W wyniku tej inwestycji ok. 160 skazanych z zakładu karnego typu zamkniętego oraz oddziału półotwartego znajduje zatrudnienie odpłatne w przedsiębiorstwie meblowym. W hali produkcyjnej skazani zatrudnieni są w systemie pełnego konwojowania. Pierwszeństwo w zatrudnieniu odpłatnym mają skazani, którzy posiadają nieuregulowane zobowiązania finansowe wobec państwa.

W jednostce funkcjonuje ponadto Centrum Kształcenia Ustawicznego. Centrum oferuje możliwość nauki w Szkole Podstawowej dla dorosłych, Liceum Ogólnokształcącym dla dorosłych, na kwalifikacyjnych kursach zawodowych o kierunkach: kucharz, cukiernik, piekarz oraz tapicer.

Pojemność jednostki została określona na 1581 miejsca. W dniu rozpoczęcia wizytacji w Zakładzie przebywało niespełna 1400 osób.

5. Problemy systemowe

5.1. Wpływ programu „Nowoczesne Więziennictwo” na realizację podstawowych praw osób osadzonych

W 2022 r. doszło do znaczącej nowelizacji przepisów kodeksu karnego wykonawczego (dalej: KKW)¹⁰, stanowiącej element realizowanego przez Ministerstwo Sprawiedliwości programu „Nowoczesne Więziennictwo”. Zgodnie z założeniami twórców programu, przyjęte rozwiązania stanowić miały największą od ćwierćwiecza zmianę w polskim więziennictwie, a założenia projektu opierały się m.in. na: zmianie warunków korzystania przez skazanych z opieki zdrowotnej, wzmocnieniu bezpieczeństwa w zakładach karnych, lepszym wyszkoleniu i skuteczności Służby Więziennej, zwiększeniu dostępności pracy dla osadzonych¹¹.

RPO już na etapie legislacyjnym przedstawiał liczne uwagi na temat proponowanych zmian, dotyczące m.in.: realizacji prawa osób pozbawionych wolności do składania skarg i wniosków, przeprowadzania kontroli osobistych wobec osadzonych, a także realizacji prawa do obrony i kontaktu ze światem zewnętrznym¹². W późniejszym czasie opiniował także projekty aktów wykonawczych do

¹⁰ Zob. ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2023 r., poz. 127).

¹¹ Zob. <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/wchodzi-w-zycie-program-nowoczesne-wieziennictwo> [dostęp: 19 lipca 2023 r.].

¹² Zob. Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 listopada 2021 r., sygn. IX.022.1.2021, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-zmiany-kkw-kk-kpk-kontaktyrodzina-opinia-ms> [dostęp: 19 lipca 2023 r.].

znowelizowanego kodeksu. Wiele postulatów RPO nie zostało jednak uwzględnionych, co w konsekwencji prowadzi do problemów systemowych i obniżenia standardów dotyczących ochrony praw osób pozbawionych wolności.

Z informacji uzyskanych w trakcie wizytacji w Zakładzie Karnym w Potulicach wynikało, że szczególnie dolegliwe dla osadzonych są zmiany dotyczące częstotliwości korzystania z samoinkasujących aparatów telefonicznych. Jak wynika z analizy prowadzonej w Biurze RPO, problem ten ma charakter systemowy¹³.

Zgodnie z art. 105b § 1 KKW: „skazany co najmniej raz w tygodniu ma prawo korzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego na własny koszt lub na koszt rozmówcy w sposób i w terminach ustalonych w porządku wewnętrznym obowiązującym w zakładzie karnym”. W uzasadnieniu projektu nowelizacji KKW wskazano, że „powyższe normy mają charakter gwarancyjny w zakresie określenia minimalnej liczby kontaktów telefonicznych skazanych i tymczasowo aresztowanych. Natomiast limity te mogą być podwyższone przez dyrektora zakładu karnego lub aresztu śledczego w porządku wewnętrznym obowiązującym w zakładzie karnym lub areszcie śledczym, przy uwzględnieniu możliwości kadrowych i technicznych danej jednostki penitencjarnej”¹⁴. Tymczasem dokonana w Biurze RPO analiza porządków wewnętrznych wskazuje, że wielu dyrektorów jednostek penitencjarnych interpretuje wskazany przepis zawężająco, przyjmując, iż osadzeni w danej jednostce mogą tylko raz w tygodniu skorzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego.

Zgodnie z przepisami porządków wewnętrznych Zakładu Karnego w Potulicach¹⁵, rozmowy telefoniczne z osobą bliską lub inną osadzeni oraz tymczasowo aresztowani mogą odbywać raz w tygodniu według ustalonego grafiku. Skazani oraz tymczasowo aresztowani mogą korzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego raz w tygodniu od poniedziałku do niedzieli, w godzinach 8.30-17.30 (czas korzystania z aparatu telefonicznego nie może przekraczać 10 min.). Jak ustalono w trakcie wizytacji, uregulowania w porządkach wewnętrznych jednostki znajdują swoje odzwierciedlenie w stosowanej na co dzień praktyce.

W przywoływanym wystąpieniu do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej RPO wskazał, że jednokrotne skorzystanie w danym tygodniu z uprawnienia do wykonania telefonu nie odbiera osobom pozbawionym wolności prawa do dalszego korzystania z aparatu telefonicznego na mocy art. 105b § 1 KKW. Jak zauważył RPO, „przepisy aktu wewnętrznego nie mogą regulować omawianej kwestii w sposób mniej

¹³ Zob. Wystąpienie generalne RPO do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 28 lutego 2023 r., sygn. IX.517.158.2023.

¹⁴ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw; druk sejmowy nr 2376/IX kad.

¹⁵ Zarządzenie nr 133/2022 Dyrektora Zakładu Karnego w Potulicach z dnia 30 grudnia 2022 r. w sprawie porządku wewnętrznego w oddziałach penitencjarnych, terapeutycznych oraz szpitalnych, działających w zakładzie karnym typu zamkniętego oraz Zarządzenie nr 134/2022 Dyrektora Zakładu Karnego w Potulicach z dnia 30 grudnia 2022 r. w sprawie porządku wewnętrznego dla tymczasowo aresztowanych osadzonych w oddziałach penitencjarnych oraz szpitalnych Zakładu Karnego w Potulicach.

korzystny dla jednostki, niż to czyni ustawa. Tym samym przepisy porządków, które w sposób sztywny regulują, ile razy w tygodniu osadzony ma prawo skorzystać z aparatu telefonicznego, są niezgodne z Kodeksem karnym wykonawczym i przeczą intencji ustawodawcy, który wyznaczył jedynie minimalny standard realizacji tego prawa”. Ponadto należy zauważyć, że wprowadzenie tak drastycznego ograniczenia kontaktów telefonicznych z bliskimi godzi w podstawowe prawa osób pozbawionych wolności, chronione także przez art. 18 Konstytucji RP, który ustanawia zasadę otaczania rodziny opieką i ochroną przez państwo. Praktyka ta ingeruje ponadto w prawo dziecka do kontaktu z obojgiem rodziców, określone w art. 9 Konwencji o prawach dziecka¹⁶.

W odpowiedzi zastępca Dyrektora Generalnego Służby Więziennej przyznał, że nowelizacja wprowadziła minimalny standard liczby połączeń, a tym samym „wprowadzone gwarancje ustawowe mogą być rozszerzane (z korzyścią dla osób osadzonych) w ramach porządków wewnętrznych poszczególnych jednostek penitencjarnych wydawanych na podstawie delegacji ustawowej”¹⁷.

W tym kontekście warto też przytoczyć stanowisko Stowarzyszenia Zapobiegania Torturom (APT), zgodnie z którym tortury i inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie lub karanie w prawie wszystkich przypadkach mają miejsce w tajemnicy. Dostęp osób pozbawionych wolności do prawników, lekarzy oraz kontakt z przyjaciółmi lub członkami rodziny tworzy bardziej otwarte środowisko przetrzymywania, które pomaga zapobiegać torturom i złemu traktowaniu. Zapewnienie zatrzymanym możliwości utrzymywania kontaktu z rodziną poprzez wizyty, rozmowy telefoniczne i korespondencję jest podstawowym prawem osadzonego, które dodatkowo może zapewniać mu istotne wsparcie i pomagać w ponownej integracji po zwolnieniu¹⁸.

W związku z powyższym, w ocenie KMPT, dyrektor Zakładu Karnego w Potulicach powinien rozważyć zwiększenie limitu połączeń z samoinkasujących aparatów telefonicznych realizowanych przez osadzonych.

Uwagę wizytujących zwróciły także dodatkowe restrykcje względem osadzonych, wdrożone na mocy decyzji Dyrektora Generalnego Służby Więziennej¹⁹. Zmiana praktyki postępowania z osobami przebywającymi w zakładach karnych i aresztach śledczych nie wynika wprost ze znowelizowanych przepisów KKW, niemniej jednak zdaje się realizować jeden z celów programu „Nowoczesne Więziennictwo”, którym jest zwiększenie bezpieczeństwa w jednostkach penitencjarnych. Z treści przytoczonego pisma wynika również, iż wszelkie wytyczne dotyczące funkcjonowania

¹⁶ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526).

¹⁷ Pismo zastępcy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 3 kwietnia 2023 r., sygn. BDG.070.27.2023.KS i BDG.070.31.2023.KS.

¹⁸ Zob. Association for the Prevention of Torture – Legal Safeguards to Prevent Torture The Right of Access to Lawyers for Persons Deprived of Liberty; March 2010; APT.

¹⁹ Zob. Pismo Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 6 kwietnia 2022 r., BDG.070.40.2022.KS.

Służby Więziennej, zawarte w dokumencie, uzgodnione zostały uprzednio z kierownictwem Ministerstwa Sprawiedliwości.

Jak ustalono w trakcie wizytacji, jedną z kluczowych zmian było, co do zasady, prewencyjne stosowanie kajdanek wobec osadzonych przebywających poza celą mieszkalną. Ewentualne odstępstwa od tej zasady zostały określone w zarządzeniu Dyrektora ZK w Potulicach²⁰. Wskazano w nim m.in., że kajdanek nie zakłada się w przypadku doprowadzania, przebywania w pomieszczeniach i miejscach związanych z: korzystaniem ze spaceru, kąpeli, samoinkasujących aparatów telefonicznych oraz infokiosków, możliwości dokonywania zakupów artykułów żywnościowych i wyrobów tytoniowych; uczestniczeniem w grupowych zajęciach, nabożeństwach, zajęciach terapeutycznych, kulturalno-oświatowych, programach resocjalizacyjnych; wykonywaniem pracy; poboru osobistych rzeczy z magazynu jednostki, transportu; świadczeniami medycznymi (tylko na czas doprowadzenia). W § 2 w/w zarządzenia wskazano, iż osadzonych zakwaterowanych na terenie szpitala i ambulatorium z izbą chorych ZK w Potulicach zwalnia się z zastosowania kajdanek zakładanych na ręce, jeżeli posiadają potwierdzone przez lekarza przeciwwskazania do ich stosowania.

Z rozmów z osadzonymi wynikało, że prawie wszyscy mieli prewencyjnie zakładane kajdanki w czasie wyjścia z celi na rozmowę z wychowawcą, psychologiem czy adwokatem. Każdorazowo to funkcjonariusz ochrony podejmował decyzję, czy kajdanki mają być założone na ręce trzymane z przodu lub z tyłu.

Przedstawiciele KMPT odnotowali także, że w pokojach psychologów i wychowawców oznaczono taśmą niewielką przestrzeń sięgającą na kilkadziesiąt centymetrów w głąb pokoju, której osadzony w trakcie pobytu w pomieszczeniu nie powinien przekraczać. W niektórych pokojach w strefie tej znajdowały się siedzenia przykręcone do ściany, jednak nie było to standardowe rozwiązanie, w związku z czym, jak wskazywali rozmówcy, niektóre z rozmów z wychowawcami i psychologami są przeprowadzane jedynie w pozycji stojącej.

Ponadto w trakcie rozmów z przedstawicielami Krajowego Mechanizmu pojawiały się sygnały ze strony osadzonych, iż rozmowy z psychologiem są nierzadko prowadzone w obecności wychowawcy bądź funkcjonariusza, co niekorzystnie wpływa na prowadzoną konsultację. Zrozumiałe bowiem jest, iż osadzony może nie czuć się na tyle komfortowo, aby w obecności innych osób z personelu w sposób swobodny prowadzić rozmowę z psychologiem, która nierzadko może dotyczyć kwestii wrażliwych. W tym miejscu warto nadmienić, iż jednostka dysponuje trzema pomieszczeniami z przestrzenią wydzieloną za kratą, więc w przypadku osadzonych stwarzających zagrożenie dla personelu konsultacje powinny odbywać się tam.

W ocenie KMPT, opisane powyżej warunki sprowadzają kontakt z każdym osadzonym, niezależnie od zindywidualizowanych przesłanek, do potencjalnego zagrożenia. Uniemożliwiają tym samym nawiązanie relacji opartej na elementarnym

²⁰ Zarządzenie nr 109/2022 Dyrektora Zakładu Karnego w Potulicach z dnia 27 września 2022 r. w sprawie zwolnienia osoby pozbawionej wolności przebywającej poza celą mieszkalną z prewencyjnego użycia wobec niej środka przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek zakładanych na ręce.

zaufaniu. Jednocześnie Krajowy Mechanizm pragnie podkreślić, iż w pełni rozumie potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa funkcjonariuszom jako kluczową, wskazując równocześnie, iż jednostka dysponuje warunkami, które zapewnią poufność rozmowy przy jednoczesnym zagwarantowaniu bezpieczeństwa personelowi.

Rozumiejąc konieczność zapewnienia bezpieczeństwa personelowi jednostki, KMPT zwraca ponadto uwagę, iż wielość wprowadzonych ograniczeń może utrudniać odpowiednią komunikację między osadzonymi a wychowawcami lub psychologami. Wszelkie decyzje zwiększające stopień dolegliwości związane z faktem pozbawienia wolności winny być poprzedzone wnikliwą analizą ryzyka w konkretnym przypadku, a podejmowane w jej następstwie kroki – proporcjonalne do poziomu rzeczywistego zagrożenia.

Krajowy Mechanizm rekomenduje, aby konsultacje z psychologiem (a także spotkania z wychowawcą) odbywały się co do zasady bez obecności funkcjonariuszy ochrony, a w przypadku osadzonych stwarzających zagrożenie dla personelu – w pomieszczeniu z przestrzenią wydzieloną za kratą. Pożądane byłoby również zadbanie o to, by rozmowy z tymi pracownikami mogły być prowadzone przez więźniów w pozycji siedzącej.

5.2. Badanie lekarskie osób umieszczanych w jednostkach penitencjarnych oraz problem braku procedur w przypadku zgłaszania tortur i dokumentowania obrażeń

Osoby przyjmowane do jednostki spoza systemu więziennictwa są badane przez lekarza w terminie do trzech dni od dnia przyjęcia. Tymczasem zgodnie ze standardami i zaleceniami Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom (dalej: CPT) takie badanie powinno być przeprowadzone w ciągu 24 godzin od przybycia do jednostki celem ujawnienia i udokumentowania oznak tortur i złego traktowania. Badanie powinien przeprowadzać lekarz lub pielęgniarka pracująca pod nadzorem lekarza²¹.

Osadzeni przyjmowani po transporcie z innych jednostek penitencjarnych nie są co do zasady poddawani badaniu medycznemu przy przyjęciu, chyba że zaistnieje taka potrzeba. Takie badanie ma miejsce przed transportem w jednostce, z której są wywożeni. W ocenie KMPT taka praktyka utrudnia wykrycie oznak złego traktowania, do którego mogło dojść przykładowo w czasie transportu. Z tego też względu profilaktycznemu badaniu medycznemu powinni być poddawani także osadzeni przetransportowani z innych jednostek.

Z przeprowadzonych rozmów z osadzonymi wynikało, że badanie medyczne osób przyjmowanych z wolności często ma powierzchowny charakter i ogranicza się do zebrania wywiadu od pacjenta, bez przeprowadzenia badania fizykalnego. Zaobserwowane obrażenia są odnotowywane w książeczkach zdrowia osadzonych. Personel medyczny nie wykonuje jednak zdjęć obrażeń i nie stosuje

²¹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 78, Dwudziesty Trzeci Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2013) 29, § 73.

rekomendowanego przez CPT formularza do oznaczenia umiejscowienia obrażeń z wizerunkiem sylwetki człowieka (tzw. mapy ciała)²².

Personel medyczny zdawał sobie sprawę z istnienia Protokołu stambulskiego, jednak nie był on stosowany w praktyce. Personel ten nie przeszedł też szkolenia w tym zakresie.

Podkomitet ds. Prewencji Tortur ONZ (SPT) podkreśla, że Protokół stambulski stanowi niezbędne narzędzie wykrywania, dokumentowania, zgłaszania i jako takiego powstrzymywania tortur i złego traktowania²³. Nie tylko pomaga we wczesnej identyfikacji ofiar i dokumentowaniu traumy, ale również w ocenie potrzeb i dostosowaniu do nich odpowiedniej opieki²⁴.

Stosowanie Protokołu stambulskiego rekomendują również Komitet Przeciwko Torturom (CAT)²⁵, Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT)²⁶ i Specjalny Sprawozdawca ds. Tortur²⁷.

Należy także wskazać, iż według standardów SPT, wstępne badanie wszystkich osadzonych powinno odbywać się przy użyciu standardowego kwestionariusza, który oprócz ogólnych pytań o stan zdrowia powinien zawierać opis wszelkich niedawnych aktów przemocy stosowanych wobec nich. Lekarz powinien przeprowadzić pełne badanie lekarskie, w tym badanie całego ciała. Jeżeli lekarz ma powody, by sądzić, iż doszło do tortur lub innych form złego traktowania, powinien niezwłocznie powiadomić właściwe organy. To samo dotyczy obrażeń odniesionych w zakładzie karnym. Ponadto Podkomitet przypomniał zalecenie CPT, aby w każdej sytuacji, gdy odnotowywane obrażenia wskazują na możliwość doświadczenia przez osadzonego niewłaściwego traktowania, były one przekazywane do wiadomości właściwym organom, niezależnie od woli osadzonego oraz od tego czy jego oświadczenia

²² Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 80. Zob. też uwagi i zalecenie CPT przedstawione w raporcie z wizyty ad hoc w 2019 r., CPT/Inf (2020) 31, § 26.

²³ Zob. Uwagi i zalecenia SPT przedstawione w raportach z wizyt w: Polsce [CAT/OP/POL/ROSP/1, § 55], Wielkiej Brytanii [CAT/OP/GBR/ROSP/1, § 69 i 71], Portugalii [CAT/OP/PRT/1, § 34, 89, 93], Hiszpanii [CAT/OP/ESP/1, § 46, 63-64, 70] i Brazylii [CAT/OP/BRA/3, § 20-22, 34, 89, 93].

²⁴ Zob. również wspólne oświadczenie CAT, SPT, Specjalnego Sprawozdawcy ds. Tortur i Rady Powierniczej Dobrowolnego Funduszu ONZ na rzecz Ofiar Tortur z dnia 25 czerwca 2019 r., dostępne na stronie: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24739&LangID=E> [dostęp: 4 października 2023 r.].

²⁵ Zob. Konkluzje i zalecenia CAT dla Polski, 29 sierpień 2019 r., CAT/C/POL/CO/7, § 27 i 28.

²⁶ Zob. Raporty CPT z wizyt w: Mołdawii [CPT/Inf (2020) 27, § 29], Macedonii Północnej, [CPT/Inf (2021) 8, § 29], Portugalii [CPT/Inf (2020) 33, § 71 i 72], Danii [CPT/Inf (2019) 35, § 20] i Gruzji [CPT/Inf (2019) 16, § 80].

²⁷ Zob. Raporty Specjalnego Sprawozdawcy ds. Tortur: z dnia 16 lipca 2021 r. [A/76/168, § 22, 25, 34, 66 pkt g)], z dnia 20 marca 2020 r. [A/HRC/43/49, § 13, 21] oraz z dnia 20 lipca 2018 r. [A/73/207, § 77 pkt e)].

potwierdzają taki fakt. Wyniki tych badań powinny być także dostępne dla osadzonego, którego dotyczą, oraz jego prawnika²⁸.

Kwestia odpowiedniej dokumentacji obrażeń osadzonych (w tym potrzeby rejestrowania obrażeń za pomocą map ciała i upowszechnienia wiedzy o Protokole stambulskim) oraz opracowania procedury postępowania w przypadku podejrzenia tortur lub innych form niewłaściwego traktowania stanowi problem systemowy, który był już sygnalizowany Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej. Prowadzona w tym zakresie korespondencja nie doprowadziła jednak do zmiany praktyki, co jest niepokojące z punktu widzenia skutecznego przeciwdziałania torturom²⁹.

Reasumując, KMPT rekomenduje przeprowadzanie profilaktycznych badań medycznych osadzonych przetransportowanych z innych jednostek penitencjarnych. Ponadto zaleca przeszkolenie personelu medycznego, psychologów, wychowawców i innych funkcjonariuszy oraz pracowników cywilnych mogących mieć kontakt z osadzonymi z praktycznego stosowania Protokołu stambulskiego oraz dokumentowanie śladów przemocy przy wykorzystaniu map ciała zawartych w w/w dokumencie.

5.3. Standard dotyczący liczby psychologów penitencjarnych

W skład działów penitencjarnych Zakładu Karnego w Potulicach wchodzi siedmiu psychologów. Zgodnie ze stanem na dzień wizytacji na jednego psychologa przypadało 182 osadzonych.

Zgodnie z obecnie obowiązującym standardem, jeden psycholog może prowadzić badania psychologiczne, udzielać pomocy psychologicznej oraz obejmować odpowiednimi oddziaływaniami grupę nieprzekraczającą 200 osadzonych³⁰.

W ocenie KMPT standard określony przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej jest zbyt niski i nie przekłada się na efektywność oddziaływań psychologicznych. Ponadto, jak podkreśla Najwyższa Izba Kontroli, „bardzo duża liczba osadzonych przypadająca na jednego psychologa, skutkuje ograniczoną możliwością, nawet pilnego, badania osoby zgłaszającej myśli samobójcze, czy też objęcie opieką i przygotowanie zaleceń dla osób objętych kartą OZS. Wątpliwości te dotyczą także realnej możliwości udzielenia pomocy osobom potrzebującym, choćby w ramach interwencji kryzysowej”³¹.

²⁸ Raport SPT z wizyty w Polsce, CAT/OP/POL/ROSP/1, § 106 i 107.

²⁹ Zob. Raporty roczne KMPT za lata: 2019 – s. 77-78 i 2020 – s. 76-78. Zob. również raport tematyczny KMPT pt. „Prawa człowieka w miejscach izolacji. Jak Polska wdraża w praktyce zalecenia międzynarodowych organów ds. zapobiegania torturom (CPT i SPT)”, Warszawa 2021, pkt 50.

³⁰ Zob. Zarządzenie Nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych.

³¹ Zob. Sprawozdanie NIK z wyników kontroli pt. „Bezpieczeństwo osadzonych” z 2020 r., KPB.430.002.2020, nr ewid. 52/2020/P/19/040/KPB, s. 58.

Problem ten był już sygnalizowany Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej³² oraz wskazywany w raportach rocznych KMPT³³ i w dalszym ciągu pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich.

5.4. Osoby transpłciowe w jednostkach penitencjarnych

W trakcie wizytacji delegacja KMPT spotkała się z przebywającą w tym czasie w Zakładzie Karnym w Potulicach transpłciową kobietą. Osadzona w warunkach izolacji penitencjarnej przebywa od 2005 r., natomiast w wizytowanej jednostce – od lutego 2023 r.

Analiza dokumentacji osadzonej wykazała, iż „dopiero od dnia 29.09.2020 r. skazany zadeklarował się jako osoba transpłciowa, nigdy wcześniej w rozmowach psychologicznych nie wspominał o odczuwaniu zaburzeń tożsamości płciowej w historii swojego życia. W związku z demonstrowaniem przez skazanego w coraz większym stopniu potrzeby bycia kobietą, domagania się zgód na korzystanie z damskich ubrań, przeprowadzania z nim rozmów w rodzaju żeńskim itp. został skierowany na badania do Ośrodka Diagnostycznego. W Orzeczeniu psychologiczno-penitencjarnym z 16.11.2022 r. zalecono obserwację skazanego w kierunku zaburzeń identyfikacji płciowej i odbywanie kary w systemie terapeutycznym”³⁴. W oddziale terapeutycznym dla skazanych z zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo w ZK w Rawiczu osadzona przebywała od listopada 2020 r. i realizowała Indywidualny Program Terapeutyczny (dalej: IPT). Obszarem priorytetowym w realizacji IPT były problemy adaptacyjne manifestowane w obszarze tożsamości seksualnej i w związku z tym skazana była obserwowana przez ponad rok i diagnozowana w kierunku możliwych zaburzeń identyfikacji płciowej. Łącznie przeprowadzono cztery konsultacje skazanej z lekarzem specjalistą psychiatrą seksuologiem, a ponadto obserwacje i diagnostykę psychologiczną. Wykonano również odpowiednie badania medyczne kariotypu oraz badania hormonalne. Finalnie w opinii seksuologicznej z grudnia 2022 r. specjalista stwierdził, iż „badany (...) nie spełnia kryteriów zaburzeń identyfikacji (tożsamości) płciowej ani nie kwalifikuje się do uznania go za osobę transpłciową (transseksualną – F64.0). Nie spełnia tych kryteriów według ICD-10, DSM-5 i kryteriów Polskiego Towarzystwa Seksuologicznego w tym obszarze”.

Osadzona przebywa w celi z innymi skazanymi; współosadzeni nie mają jednak wiedzy na temat jej tożsamości płciowej (na co dzień posługuje się męskimi zaimkami). Wszelkie czynności, takie jak wychodzenie do łaźni, na pole spacerowe czy do świetlicy, również odbywają się w obecności innych osadzonych. Podczas rozmowy z przedstawicielką KMPT rozmówczyni wskazała, iż chciałaby móc używać zaimków

³² Zob. Wystąpienia RPO do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 17 maja 2016 r., 19 lutego 2019 r. oraz 10 listopada 2020 r., KMP.571.8.2016.

³³ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2021 r., s. 53-54.

³⁴ Opinia psychologiczna w związku z propozycją weryfikacji systemu odbywania kary.

żeńskich, nosić kobiece ubrania oraz korzystać z damskich akcesoriów, jednak zdaje sobie sprawę, iż ze względów bezpieczeństwa przynajmniej na tę chwilę jest to niemożliwe. Chciałyby również zapuścić włosy, ale jak dodała, była za to karana karą dyscyplinarną, albo funkcjonariusze Służby Więziennej próbowali ją odwieść od tego pomysłu. W trakcie drugiej wizytacji w ZK w Potulicach, osadzona przekazała, że pod groźbą wymierzenia kolejnej kary dyscyplinarnej zdecydowała się na obcięcie włosów. Z informacji uzyskanych od lekarza wynikało także, iż osadzona nie otrzyma skierowania do endokrynologa (chciałyby rozpocząć terapię hormonalną), gdyż brak jest wskazań do tego typu wizyty specjalistycznej.

RPO i KMPT widzą pilną potrzebę wprowadzenia systemowych rozwiązań oraz zmiany praktyki w zakresie postępowania z osobami LGBT+ w polskich jednostkach penitencjarnych. Poniżej przedstawione zostały obszary, które w ocenie KMPT wymagają wprowadzenia zmian, w oparciu o standardy międzynarodowe. Nie należy jednak traktować tej listy jako katalogu zamkniętego.

1) Zawieranie w ewidencji osadzonych informacji o tożsamości płciowej.

Centralny Zarząd Służby Więziennej nie posiada danych dotyczących liczby osób transpłciowych przebywających w jednostkach penitencjarnych, ponieważ nie ewidencjonuje się osadzonych pod względem ich orientacji i tożsamości płciowej, uznając takie działania za nieetyczne, o czym RPO został poinformowany w piśmie z 21 sierpnia 2021 r. Stanowisko CZSW stoi jednak w sprzeczności ze standardami minimalnymi Narodów Zjednoczonych dotyczących traktowania więźniów (tzw. Regułami Mandeli³⁵). Zgodnie z regułą 7 informacje zawarte w systemie ewidencji więźniów w odniesieniu do każdego nowo przyjętego więźnia powinny zawierać m.in. dokładne informacje umożliwiające ustalenie jego tożsamości, z poszanowaniem jego subiektywnie postrzeganej płci. Rzetelne rozpoznanie osadzonych pozwala na ukierunkowanie indywidualnych i adekwatnych oddziaływań, w szczególności wobec tzw. grup wrażliwych, do których zaliczają się więźniowie LGBT+.

2) Warunki zakwaterowania i reżim. Odseparowanie od innych osadzonych ze względu na zapewnienie bezpieczeństwa często oznacza odbywanie kary w surowszym reżimie. Może to przejawiać się w odmowie dostępu do usług, udogodnień oferowanych innym osadzonym. W praktyce oznacza to, że osadzeni LGBT+ mogą nie mieć możliwości odbycia szkolenia zawodowego, udziału w warsztatach, kontynuowania nauki lub zajęć sportowych, a nawet wyjścia na spacer. Mogą być również wykluczeni z zajęć terapeutycznych i programów odwykowych. Taka dyskryminacja prowadzi do istotnego ograniczenia kontaktów międzyludzkich i większej izolacji. Decyzje o umieszczeniu osadzonych w takich warunkach powinny być, w miarę możliwości, uzgadniane z osadzonym oraz nie powinny być nieodwołalne i długoterminowe, a osadzeni LGBT+ powinni mieć możliwość zaskarżenia takiej

³⁵ Rezolucja przyjęta 7 października 2015 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/reguly-nelsona-mandeli> [dostęp: 4 października 2023 r.].

decyzji³⁶. Reguły Mandeli zakazują stosowania praktyk takich jak bezterminowe odosobnienie oraz przedłużone odosobnienie (reguła 43.1), które mogą wywołać szkodliwe skutki psychologiczne. Środki ochrony nie powinny obejmować nałożenia bardziej restrykcyjnych warunków osadzenia osób LGBT+ niż w przypadku innych osadzonych³⁷.

3) **Kontrole osobiste.** Standardy międzynarodowe stanowią, że przeszukania powinny być przeprowadzane przez personel tej samej płci co osoba osadzona. Sytuacja osób interpłciowych i transpłciowych jest pod tym względem szczególnie delikatna, zwłaszcza jeśli ich płeć nie została uznana przez władze więzienne lub jeśli znajdują się w okresie przejściowym i korekty płci. Istnieje ryzyko, że osadzeni nie zostaną rozpoznani zgodnie z ich tożsamością płciową. W takich przypadkach transpłciowe kobiety mogą być przeszukiwane przez personel męski. Analogiczne ryzyko dotyczy transpłciowych mężczyzn. Ponadto przeszukania ciała mogą być wykorzystywane do upokarzania osadzonych transpłciowych. Aby ograniczyć i zapobiec takim zagrożeniom, osoby transpłciowe powinny mieć możliwość, w indywidualnych przypadkach, wyboru płci personelu więziennego prowadzącego przeszukanie. W miarę możliwości, władze powinny najpierw stosować alternatywne środki, takie jak wykrywacze metali, skanery ciała. Ponadto nigdy nie należy przeprowadzać przeszukań w celu określenia płci na podstawie cech anatomicznych. Personel więzienny powinien być przeszkolony w zakresie przeprowadzania przeszukań, zarówno pod względem praktycznych metod, jak i niedyskryminacji, ze szczególnym naciskiem na przeszukania przeprowadzane wobec osadzonych LGBT+³⁸.

4) **Leczenie i terapia.** Więźniowie transpłciowi mają szczególne potrzeby w zakresie opieki zdrowotnej, które często są zaniedbywane przez władze więzienne. Ważne jest już pierwsze badanie przy przyjęciu do zakładu, w którym należy zidentyfikować i określić potrzeby osób transpłciowych. Jak stwierdził Podkomitet ONZ ds. Prewencji Tortur, „uzyskanie precyzyjnych indywidualnych informacji na temat tożsamości płciowej ma kluczowe znaczenie dla określenia właściwego leczenia, w tym m.in. terapii hormonalnej i innego leczenia związanego z korektą płci. Brak mechanizmów pozyskiwania takich informacji pociąga za sobą konsekwencje zdrowotne”³⁹. Ważne jest, aby nie przerywać terapii hormonalnej (np. po przyjęciu do zakładu lub zmianie zakładu). Osoby transpłciowe powinny być pod stałym nadzorem odpowiednio przeszkolonego personelu medycznego, który będzie potrafił zająć się potencjalnymi medycznymi skutkami ubocznymi terapii hormonalnej. Więźniowie, którzy przeszli chirurgiczną korektę płci, również powinni mieć dostęp do

³⁶ Zob.: Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide. Published in December 2018 by the Association for the Prevention of Torture.

³⁷ Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/HRC/31/57, 24 February 2016, p. 70.

³⁸ Zob.: Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide. Published in December 2018 by the Association for the Prevention of Torture, s. 76.

³⁹ Ninth annual report of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CAT/C/57/4 22 March 2016, p. 65.

odpowiedniej opieki. Przerwanie leczenia i terapii ma często druzgocące konsekwencje. Osoby, którym odmówiono leczenia, mogą uciekać się do samointerwencji, samookaleczenia lub stosować leki poza kontrolą lekarską. Wsparcie i leczenie zapewnione osadzonym powinny odzwierciedlać to, co byłoby dla nich dostępne poza instytucją. Więźniowie, którzy chcą rozpocząć proces tranzycji podczas pobytu w zakładzie, nie powinni być zniechęceni i powstrzymywani przez służbę więzienną. Specjalistyczna opieka nad osobami transpłciowymi powinna obejmować także psychologiczne wsparcie i poradnictwo w zakresie zdrowia psychicznego⁴⁰. Zapewnienie odpowiedniego dostępu do opieki zdrowotnej oraz poradnictwa właściwych w stosunku do potrzeb osób pozbawionych wolności, mając na względzie szczególne potrzeby danej osoby z uwagi na jej orientację seksualną lub tożsamość płciową, w tym związane ze zdrowiem reprodukcyjnym, dostępem do informacji oraz leczenia HIV/AIDS oraz dostępem do terapii hormonalnej lub innej, jak i w razie potrzeby, do terapii związanej z korektą płci⁴¹, jest podstawowym prawem, nie zaś formą specjalnego, uprzywilejowanego traktowania osób transpłciowych w więzieniach lub realizowania ich „zachcianek”, jak często uważają funkcjonariusze.

5) **Używanie zaimków.** W kontakcie z osobami transpłciowymi powinno uznawać się deklaratywną tożsamość płciową rozmówców i używać ich preferowanego imienia i zaimków rodzajowych wybranych przez daną osobę, zgodnych z jej samoidentyfikacją⁴².

6) **Wizerunek.** Osadzeni nie powinni być karani i dyskryminowani z powodu manifestowania swojej orientacji seksualnej lub wyrażania swojej tożsamości płciowej, a także z powodu okazywania uczuć wobec osoby tej samej płci. Zezwalanie osobom transpłciowym na noszenie ubrania zgodnego z płcią przeżywaną oraz posiadanie przedmiotów określających ich płeć (odzież, akcesoria, kosmetyki) umożliwi im życie zgodne z płcią, z którą się identyfikują. Dostęp do takich przedmiotów nie powinien być zakazywany lub uzależniony od zaświadczenia lekarskiego⁴³.

7) **Szkolenia personelu.** Zgodnie z zasadami zawartymi w dokumencie Zasady Yogyakarty⁴⁴ należy wdrażać programy, szkolenia dla policji, personelu więziennego i wszystkich innych funkcjonariuszy sektora publicznego i prywatnego, dotyczące podnoszenia ich świadomości, a także międzynarodowych standardów oraz zasad

⁴⁰ Zob.: Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide. Published in December 2018 by the Association for the Prevention of Torture, s. 87-89.

⁴¹ Zasady Yogyakarty plus 10 (YP plus 10), art. 9 i 17.

⁴² Protokół stambulski, p. 280 i p. 600. Dostęp:

https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/2022-06-29/IstanbulProtocol_Rev2_EN.pdf.

⁴³ Zob.: Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide. Published in December 2018 by the Association for the Prevention of Torture, s. 82.

⁴⁴ Zasady opracowane przez międzynarodową grupę ekspertów w zakresie praw człowieka dotyczące stosowania prawa międzynarodowego do naruszeń praw człowieka ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową, aby zapewnić większą jasność i spójność zobowiązań państw w zakresie praw człowieka. Dostęp: https://kph.org.pl/publikacje/b-y_zasady.pdf.

równości i niedyskryminacji, w tym w odniesieniu do orientacji seksualnej i tożsamości płciowej. W przygotowanie szkoleń warto zaangażować organizacje pozarządowe posiadające specjalistyczną wiedzę w tych kwestiach. Personel powinien być przeszkolony w zakresie konkretnych i praktycznych zagadnień, takich jak: przeprowadzanie kontroli osobistych, klasyfikacji osadzonych i ich rozmieszczenia w zakładzie, identyfikowanie konkretnych form przemocy, zwłaszcza ze strony współwięźniów. Szkoleniem powinien zostać także objęty personel medyczny. Takie szkolenia pozwolą uniknąć dyskryminacyjnych postaw, założeń opartych na stereotypach i błędnych przekonaniach o potrzebach osób transpłciowych. KMPT rekomenduje wdrożenie powyższych standardów w jednostkach penitencjarnych. Brak systemowych rozwiązań uwzględniających standardy międzynarodowe może prowadzić do nieludzkiego i poniżającego traktowania.

5.5. Aktywność osób tymczasowo aresztowanych

Osoby tymczasowo aresztowane większość czasu spędzają w celach mieszkalnych. Przez godzinę dziennie mogą korzystać ze spaceru, mają dostęp do świetlicy i biblioteki.

Tymczasem zgodnie ze standardami i zaleceniami CPT wszystkie osoby tymczasowo aresztowane powinny spędzać rozsądną część swojego czasu (tj. minimum 8 godzin dziennie) poza celą mieszkalną i być angażowane w celowe, różnorodne działania typu praca (najlepiej o wartości zawodowej), edukacja, sport, rekreacja itp. Im dłuższy okres tymczasowego aresztowania, tym bardziej zróżnicowany powinien być reżim w stosunku do tych osób⁴⁵.

SPT podkreśla, że programy zajęć dla osadzonych odgrywają ważną rolę w ich dobrym samopoczuciu i bezpieczeństwie w jednostce penitencjarnej. Wymuszona bezczynność zwiększa bowiem napięcie i może mieć poważne konsekwencje dla zdrowia i dobrego samopoczucia osadzonych, także dla przyszłej reintegracji po opuszczeniu zakładu. Skrajna i wymuszona całkowita nieaktywność w dłuższym okresie może stanowić nieludzkie traktowanie⁴⁶.

Zgodnie z Europejskimi Regułami Więziennymi rygor, jakiemu podlegają więźniowie, powinien zapewniać im zrównoważony program aktywności. Rygor ten powinien pozwalać więźniom na spędzanie jak największej liczby godzin w ciągu dnia poza ich celą dla zapewnienia właściwego poziomu interakcji⁴⁷.

5.6. Powierzchnia celi mieszkalnej

Pomiar powierzchni wybranych cel mieszkalnych wykazał, że osadzeni mieli zapewnione 3 metry kwadratowe przestrzeni życiowej w przeliczeniu na jedną osobę

⁴⁵ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 73.

⁴⁶ Zob. Raport SPT z wizyty w Beninie w 2008 r., CAT/OP/BEN/1, § 273.

⁴⁷ Zob. Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów, Reguły 25.1 i 25.2.

(z wyłączeniem powierzchni kącika sanitarnego). Metraż ten jest wprawdzie zgodny z prawem krajowym⁴⁸, nie spełnia jednak standardów i zaleceń Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT)⁴⁹ i Podkomitetu ONZ ds. Zapobiegania Torturom oraz Innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu, Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (SPT)⁵⁰.

Minimalny standard powierzchni mieszkalnej w celi przypadający na jednego osadzonego rekomendowany przez CPT wynosi 4 metry kwadratowe w celach wieloosobowych oraz 6 metrów kwadratowych w celach jednoosobowych (do metrażu nie wlicza się kącika sanitarnego).

Powyższy problem ma charakter systemowy, wymagający zmiany prawa i skorygowania oficjalnej pojemności jednostek penitencjarnych. Był on już sygnalizowany Ministrowi Sprawiedliwości przez Rzecznika Praw Obywatelskich⁵¹ oraz wskazywany w raportach KMPT⁵².

Niezapewnienie powyższego standardu znacznie zwiększa ryzyko naruszenia zakazu tortur, niehumanitarnego i poniżającego traktowania określonego w art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i odpowiedzialności prawnej przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu⁵³.

6. Obszary wymagające poprawy

6.1. Traktowanie

W trakcie rozmów indywidualnych z osadzonymi przedstawiciele KMPT odebrali szereg sygnałów wskazujących, iż w jednostce może dochodzić do aktów przemocy fizycznej i psychicznej ze strony niektórych funkcjonariuszy. Część osadzonych zdecydowała się na złożenie Rzecznikowi Praw Obywatelskich formalnych skarg, które po zakończonej wizytacji zostały przekazane do właściwych zespołów merytorycznych w Biurze RPO.

Jeden z osadzonych opowiedział o nieprawidłowościach, do jakich dochodzić miało w pawilonie A. Rozmówca wskazywał, że był niewłaściwie traktowany przez funkcjonariuszy pionu ochrony oraz wychowawcę. Wskazywał, że miało to wynikać z faktu, iż karę pozbawienia wolności odbywa za czyn związany z atakiem na funkcjonariusza. Groźby oraz przemoc fizyczna miały rozpocząć się już od pierwszego dnia i powtarzać się wielokrotnie później.

⁴⁸ Zob. art. 110 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2023 r., poz. 127).

⁴⁹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 59 i 67. Zob. również dokument pt. „Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards”, 15 grudzień 2015 r., CPT/Inf (2015) 44 oraz Trzydziesty Pierwszy Raport Generalny CPT za 2021 rok, CPT/Inf (2022) 5, § 84-107.

⁵⁰ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, § 80-81.

⁵¹ Zob. Wystąpienia RPO do Ministra Sprawiedliwości z 24 maja i 29 lipca 2016 r., KMP.571.5.2016.RK.

⁵² Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2021 r., s. 52-53.

⁵³ Zob. wyrok ETPC [Wielka Izba] z 20 października 2016 r. w sprawie Muršić przeciwko Chorwacji, skarga nr 7334/13.

Osadzony wskazywał (co zostało potwierdzone przez wizytujących w dokumentacji), że pierwsza z opisywanych przez niego sytuacji miała miejsce po tym, jak odmówił wyjścia z celi (nie chciał zostać przeniesiony do celi, w której przebywał tzw. osadzony kształujący), druga sytuacja była natomiast związana z wyładowaniem agresji w celi monitorowanej, po tym jak kilkakrotnie odmówiono mu wyjścia na spacer. Osadzony w czasie rozmowy z przedstawicielem KMPT odbywał karę umieszczenia w celi izolacyjnej, w czasie której – jak twierdził – większość oddziałowych nie pozwalała mu wychodzić na spacer (w trakcie wizytacji potwierdzono informację, iż dnia poprzedniego osadzony nie został doprowadzony na pole spacerowe).

Kwestia realizacji prawa do wyjścia na spacer pojawiała się jeszcze kilkakrotnie, gdy inni osadzeni zgłaszali, że podczas odbywania kary w celi izolacyjnej odbieranie możliwości wyjścia na spacer traktowane jest jako dodatkowa nieformalna kara.

Inny rozmówca także wskazywał, że w jednostce istnieje praktyka bicia i zastraszania w dyżurce oddziałowych, ale z obawy przed konsekwencjami nie chciał tej sprawy zgłosić oficjalnie. Podawał ponadto, iż poza aktami bezpośredniej przemocy w stosunku do osadzonych, stosowane mają być również „prowokacje”, polegające na kierowaniu w ramach jednej grupy udającej się na spacer lub do łaźni osób skonfliktowanych ze sobą, by pomiędzy tymi osobami doszło do spięcia, które uzasadni wymierzenie osadzonym kary dyscyplinarnej. Ponadto ze strony funkcjonariuszy działu ochrony miały padać również prowokacyjne wypowiedzi, mające na celu wyprowadzenie osadzonego z równowagi i sprowokowanie do choćby słownego zaatakowania funkcjonariusza.

Kolejny osadzony pytany o to, czy doświadczył jakiegokolwiek formy przemocy lub czy słyszał o takich przypadkach, powiedział, że od innych osadzonych słyszał, że za nieodpowiednie zachowanie „można trafić na dyżurkę”, natomiast sam tego nie doświadczył.

Analiza monitoringu potwierdziła, że 4 maja 2023 r. osadzony z pawilonu A został wyprowadzony z celi, zastosowano wobec niego środek przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek na ręce trzymane z tyłu, a następnie chwytem transportowym przeprowadzony został na dyżurkę, do której poza nim weszło pięciu funkcjonariuszy, w tym dowódca zmiany oraz terapeuta zajęciowy. W dyżurce oddziałowych wszystkie te osoby przebywały ok. 5 minut. Sytuacja związana ze stosowaniem kajdanek i siły fizycznej nie została odnotowana w rejestrze zastosowania środków przymusu bezpośredniego.

Warto nadmienić, że tego samego dnia, półtorej godziny później, doszło do zastosowania wobec innego więźnia środka przymusu bezpośredniego w postaci siły fizycznej (tj. chwytu transportowego) oraz kajdanek. Ta sytuacja została odnotowana w rejestrze zastosowania środków przymusu bezpośredniego. Przebieg zdarzenia zarejestrowano ponadto kamerą nasobną, którą posiadał dowódca zmiany, oraz kamerą przenośną obsługiwaną przez jednego z funkcjonariuszy. Fakt wykorzystania tych kamer widoczny był na nagraniu z monitoringu korytarza.

W przypadku zdarzenia z udziałem osadzonego z pawilonu A nie użyto kamery przenośnej, a analiza monitoringu wskazywała, że dowódca zmiany nie miał założonej również kamery nasobnej. Z informacji uzyskanej od dyrektora jednostki wynikało, że dowódca miał mieć kamerę nasobną przypiętą na wysokości biodra (nie była ona widoczna na nagraniu z monitoringu). Dyrektor jednostki nie odniósł się do pytania, dlaczego kamera miałyby zostać umieszczona w takim miejscu oraz dlaczego podczas późniejszej interwencji założona została już poprawnie, czyli na wysokości piersi. Dyrektor poinformował jedynie, że kamerą nasobną zostało zarejestrowane nagranie trwające ok. półtorej minuty. Nie zarejestrowano zatem przebiegu całego pobytu osadzonego w dyżurce.

Niezależnie od braku wyjaśnienia przez dyrektora jednostki kwestii umieszczenia kamery nasobnej, KMPT stoi na stanowisku, że zasady jej wykorzystywania powinny być precyzyjnie określone w wytycznych dot. stosowania kamery nasobnej w jednostce. **Tymczasem w Wytycznych w sprawie stosowania oraz używania kamery nasobnej przez funkcjonariuszy działu ochrony pełniących służbę w stanowisku dowodzenia zakładu karnego w Potulicach z dnia 1 lutego 2022 r., pominięto umiejscowienie kamery nasobnej. W ocenie KMPT ma to olbrzymie znaczenie, położenie kamery determinuje bowiem jej „pole widzenia”.** Jako dobrą praktykę w tym zakresie Krajowy Mechanizm pragnie wskazać zarządzenie Kierownika Działu Ochrony ZK Grudziądz z dnia 14 lipca 2023 r., które w pkt 5 wskazuje, że: „Umiejscowienie kamery na odzieży wierzchniej powinno umożliwiać zarejestrowanie obrazu bez żadnych zakłóceń czy zniekształceń”.

Dyrektor Zakładu Karnego w Potulicach w trakcie rozmowy podsumowującej wizytację poinformował przedstawicieli KMPT, że powołał zespół mający na celu zbadanie zdarzenia z udziałem osadzonego (dane usunięto). W związku z tym osadzony został 12 maja skierowany na badanie lekarskie do lekarza w jednostce. W czasie spotkania podsumowującego nie były znane jeszcze wyniki tego badania.

W związku z powyższym Krajowy Mechanizm zwraca się o wskazanie:

- czy zostało zbadane wydarzenie z udziałem osadzonego (dane usunięto), a jeśli tak, co zostało ustalone w tej sprawie;
- jaki był wynik badania lekarskiego, na które osadzony został skierowany 12 maja 2023 r.;
- z jakiego powodu kamera nasobna podczas czynności z udziałem osadzonego została umieszczona na wysokości biodra oraz dlaczego została wyłączona po 90 sekundach, mimo iż osadzony nadal przebywał w dyżurce (jeszcze przez ok. 4 minuty);
- czy stworzona została w jednostce procedura postępowania w sytuacji ujawnienia przypadku złego traktowania ze strony funkcjonariusza wobec osadzonego, uwzględniająca w szczególności kwestię zapewnienia ofierze bezpieczeństwa i pomocy psychologicznej.

W tym miejscu należy także wskazać, że z informacji przekazanych przez dyrektora jednostki wynikało, iż funkcjonariusze zaprowadzili w/w skazanego na dyżurkę, żeby

dokonać kontroli osobistej w celu sprawdzenia, czy osadzony nie posiada przedmiotów niedozwolonych. W późniejszym czasie przedstawiciele KMPT otrzymali informację, iż skazany miał zachowywać się w celi agresywnie, uderzając w sprzęt kwaterunkowy, i w związku z tym został doprowadzony na dyżurkę w celu sprawdzenia, czy nie posiada żadnych obrażeń. Należy podkreślić, że skazany w opisywanym czasie przebywał w celi monitorowanej, zatem jego zachowanie było przez cały czas nadzorowane. Wizytującym nie przedstawiono żadnych przesłanek, które miałyby uzasadniać podejrzenie posiadania przez osadzonego przedmiotów niedozwolonych; nie wskazano, jak miałyby dojść do ich pozyskania, skoro skazany nie miał w czasie pobytu w celi izolacyjnej kontaktu z innymi osadzonymi. Odnośnie do argumentacji dotyczącej ewentualnego powstania obrażeń u osadzonego na skutek uderzania w sprzęt kwaterunkowy, podjęcie reakcji mającej na celu weryfikację, czy osadzony nie posiada obrażeń, należy ocenić pozytywnie. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur pragnie jednak podkreślić, że weryfikacja tego, czy osadzony posiada na ciele obrażenia, może być dokonana wyłącznie przez lekarza, a w przypadku jego nieobecności – przez inną osobę wykonującą zawód medyczny. W takim przypadku konsultacja lekarska powinna odbyć się w pierwszym możliwym terminie. Zaobserwowane obrażenia odnotowane powinny być w przeznaczonym do tego celu formularzu zawierającym mapę ludzkiej sylwetki, stanowiącym część dokumentacji medycznej.

W związku z powyższym Krajowy Mechanizm zwraca się z prośbą o odniesienie się przez dyrektora Zakładu do wskazanych powyżej kwestii.

W tym kontekście należy zauważyć, że postępowanie z osobami doświadczającymi tortur oraz innych form złego traktowania zostały szczegółowo omówione we wspomnianym już w niniejszym raporcie Protokole stambulskim. Wskazano w nim, że władze powinny zapewnić ofiarom bezpieczeństwo, poszanowanie prywatności oraz integralności fizycznej i psychicznej oraz podjąć działania w celu zminimalizowania ryzyka traumatyzacji w trakcie prowadzonego dochodzenia i innych postępowań sądowych⁵⁴. Osoby potencjalnie odpowiadające za tortury lub złe traktowanie powinny zostać odsunięte od jakiegokolwiek kontroli lub władzy, bezpośredniej lub pośredniej, nad skarżącymi, świadkami. Ponadto Państwa powinny podjąć kroki niezbędne do ochrony ofiar i/lub świadków, takie jak przeniesienie ich w bezpieczne miejsce⁵⁵. Podkreślono także, że jeżeli badanie medyczno-prawne potwierdza zarzuty stosowania tortur lub złego traktowania, osoby pozbawionej wolności nie należy odsyłać z powrotem do miejsca detencji, lecz raczej powinna ona stawić się przed prokuratorem lub sędzią celem dokonania ponownej analizy sytuacji prawnej

⁵⁴ Istanbul Protocol Professional Training Series No. 8/Rev. 2; Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment; § 196.

⁵⁵ Tamże, § 195.

i faktycznej osoby pozbawionej wolności, wobec której mogło dojść do stosowania tortur lub innych form przemocy, i wydania dodatkowych dyspozycji⁵⁶.

Pozostając w sferze traktowania – warto zauważyć, że w trakcie wizytacji przedstawiciele KMPT słyszeli, jak niektórzy funkcjonariusze zwracali się do osadzonych po nazwisku lub na „ty”, bez zachowania formy grzecznościowej „pan”, komunikowali się w sposób bezosobowy i mało kulturalny (np. „siad”). KMPT podkreśla konieczność zwracania się do osób pozbawionych wolności z szacunkiem. Takie zachowanie pomaga zbudować właściwą atmosferę w miejscu pozbawienia wolności. Stanowi również podkreślenie profesjonalizmu funkcjonariuszy SW, którzy stosując taką formę, dystansują się od traktowania osób pozbawionych wolności przez pryzmat czynów, za które zostali skazani, lub o których popełnienie są podejrzewani. Ponadto stosowanie innych form niż grzecznościowe to pierwszy krok na drodze do eskalacji przemocy, i to nie tylko słownej, lecz również często fizycznej.

Krajowy Mechanizm pragnie podkreślić, iż zdaje sobie sprawę, że funkcjonariusze niejednokrotnie padają ofiarą agresji słownej ze strony osadzonych, ale tym bardziej miarą ich profesjonalizmu winno być powstrzymywanie się od traktowania więźniów z pogardą.

KMPT zaleca kierownictwu Zakładu podjęcie pilnych działań polegających na wyjaśnieniu opisywanego przez więźniów sposobu traktowania przez personel jednostki. Cały personel penitencjarny powinien otrzymać od kierownictwa Zakładu stanowczy sygnał, że wszelkie formy niewłaściwego traktowania (w tym słowne znieważanie osadzonych) są zabronione i będą surowo karane. Zachowania te są nieprofesjonalne, rzucają na wizerunek całej jednostki i jej pracowników, stymulują stres i agresję, co w dalszej perspektywie ma wpływ na poziom wzajemnych interakcji oraz skuteczność oddziaływań.

Kierownictwo Zakładu powinno podjąć systemową pracę w kierunku budowy odpowiedniej kultury instytucjonalnej, w której przemoc wobec osadzonych będzie traktowana jako niedopuszczalny brak profesjonalizmu, a personel będzie zachęcany do aktywnego zgłaszania takich przypadków. Należy też wdrożyć mechanizmy monitorowania pracy personelu i położyć nacisk na szkolenia, które zapewnią kadrze skuteczne narzędzia do zarządzania konfliktem bez potrzeby sięgania po rozwiązania siłowe.

W tym kontekście warto zwrócić uwagę, że w opinii CPT promowanie konstruktywnych relacji pomiędzy osadzonymi a personelem, w odróżnieniu od relacji konfrontacyjnych, służy zmniejszaniu napięcia obecnego w każdym zakładzie karnym, a w ten sposób znacznie zmniejsza prawdopodobieństwo incydentów z użyciem przemocy i związanego z nimi złego traktowania⁵⁷. Należy zatem wdrożyć skuteczne mechanizmy monitorowania pracy funkcjonariuszy i położyć nacisk na szkolenia ukierunkowane na ochronę praw człowieka, komunikację interpersonalną

⁵⁶ Tamże, § 315.

⁵⁷ Drugi Raport Generalny CPT, CPT/Inf (92) 3, § 45.

i deeskalację napięcia w sytuacjach konfliktowych. Kwestia szkoleń zostanie omówiona w dalszej części raportu.

6.2. Opieka medyczna

Analizując dokumentację medyczną wybranych osób pozbawionych wolności, przedstawiciele KMPT natrafili na bardzo lakoniczne opisy obrażeń (np. „uszkodzenie naskórka”). Brak było informacji o możliwych ewentualnych przyczynach tego uszkodzenia czy informacji na temat wielkości danego obrażenia.

Ponadto w innym analizowanym przypadku brak było jakichkolwiek informacji odnośnie do powstałych obrażeń; z rozmów z personelem wynikało, iż osadzony dokonał instrumentalnych cięć na klatce piersiowej. W dokumentacji nie było wpisów na ten temat. Rodzą się w związku z tym wątpliwości, czy ów brak stanowił przykład nierzetelnego prowadzenia dokumentacji medycznej, czy też osadzony (w związku z dokonanym samookaleczeniem) został w ogóle doprowadzony do ambulatorium.

Kwestia rzetelnego dokumentowania obrażeń została szerzej opisana w pkt 5.2 raportu, jednak Krajowy Mechanizm ponownie zwraca uwagę na tę kwestię i jednocześnie zaleca dokładne i skrupulatne odnotowywanie wszystkich obrażeń osadzonych w dokumentacji medycznej (zgodnie ze wskazówkami zawartymi w Protokole stambulskim).

Z przeprowadzonych rozmów z osadzonymi wynikało, że świadczenia medyczne (realizowane w zewnętrznych placówkach medycznych, lecz także wewnątrz jednostki) odbywają się zazwyczaj w asyście funkcjonariuszy Służby Więziennej niewykonujących zawodu medycznego.

KMPT przypomina, że niezależne badanie medyczne stanowi minimalną gwarancję prewencji tortur. Aby mogła ona zadziałać właściwie, konieczne jest zapewnienie poufności takiego badania. Tylko bowiem w ten sposób możliwe jest zbudowanie odpowiedniej relacji pacjent–lekarz i zainicjowanie efektywnej dyskusji na temat sposobu traktowania, posiadanych obrażeń, ich przyczyn i stanu zdrowia. Obecność personelu ochronnego może zniechęcać osadzonego do przekazywania lekarzowi jakichkolwiek informacji w tym zakresie, utrudniać zbudowanie atmosfery zaufania i mieć szkodliwy wpływ na poprawność ustaleń medycznych.

Należy uwypuklić, że zgodnie z Kodeksem karnym wykonawczym świadczenia zdrowotne osadzonych powinny być udzielane w warunkach poufności. Jedynie w sytuacjach wyjątkowych, gdy konieczne jest zapewnienie bezpieczeństwa osoby udzielającej świadczenia zdrowotnego, świadczenia te mogą być udzielane w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego, na wniosek tej osoby (art. 115 § 8 KKW).

W przypadku skazanych, o których mowa w art. 88 § 3 i 6 pkt 2 KKW, oraz skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego poza terenem tego zakładu, następuje odwrócenie tej zasady. Świadczenia zdrowotne są udzielane w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego. Jednak na wniosek osoby udzielającej świadczenia zdrowotnego,

mogą być one udzielane bez obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego (art. 115 § 7a i 7b KKW).

Na potrzebę zapewnienia poufności badań medycznych osadzonych w jednostkach penitencjarnych wskazywały polskim władzom CPT i SPT.

CPT w raporcie z wizyty w Polsce w 2017 r. podkreślił, że wszystkie badania medyczne osadzonych należy wykonywać poza zasięgiem słuchu (chyba że lekarz nie zażąda w konkretnym przypadku inaczej) oraz poza zasięgiem wzroku funkcjonariuszy Służby Więziennej⁵⁸.

Analogiczny pogląd wyraził SPT w raporcie z wizyty w Polsce w 2018 r. Wskazał w nim, że podczas wszelkich badań lekarskich, w tym podczas przyjmowania do zakładu, należy ściśle przestrzegać prawa do prywatności i poufności⁵⁹.

Warto również przytoczyć w tym miejscu poglądy SPT wyrażone w raporcie z wizyty w Ukrainie w 2016 r. Podkomitet wskazał w nim, że przeprowadzanie badań medycznych w obecności innych osób (np. członków konwoju lub strażników) narusza ich poufność i może zniechęcać do dyskusji na temat obrażeń wynikających z tortur i złego traktowania⁶⁰.

KMPT rekomenduje zapewnienie poufności świadczeń zdrowotnych udzielanych osadzonym, na zasadach określonych w Kodeksie karnym wykonawczym. Świadczenia te powinny co do zasady odbywać się poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariuszy niewykonujących zawodu medycznego.

6.3. Prawo do informacji i mechanizm skargowy

Prawo osoby pozbawionej wolności do rzetelnej i zrozumiałej informacji o wszystkich istotnych dla niej kwestiach stanowi podstawową gwarancję chroniącą taką osobę przed złym traktowaniem, w tym torturami. Zgodnie z opinią CPT, prawa osób pozbawionych wolności nie mają większej wartości, jeśli osoby te nie są świadome ich istnienia⁶¹.

Tymczasem analiza wpisów zamieszczonych w CBDOPW wykazała, iż w większości rozmów wstępnych prowadzonych przez wychowawców z cudzoziemcami brakowało informacji o języku, w którym komunikuje się osadzony, a także w jakim języku lub przy pomocy jakich narzędzi została ona przeprowadzona. Ponadto przedstawiciele KMPT nie stwierdzili, aby na stanie Zakładu znajdowały się regulaminy organizacyjno-porządkowe wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania oraz porządek wewnętrzny jednostki w innym języku niż polski.

⁵⁸ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 79. Zob. również poglądy CPT wyrażone w Dwudziestym Trzecim Raporcie Generalnym CPT, CPT/Inf (2013) 29, § 76 i Trzecim Raporcie Generalnym CPT, CPT/Inf (93)12, § 51.

⁵⁹ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, § 104.

⁶⁰ Zob. Raport SPT z wizyty w Ukrainie, CAT/OP/UKR/3, § 53.

⁶¹ Dwunasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2002)12, § 44.

Przedstawicielka KMPT przeprowadziła rozmowę z obywatelem Republiki Indii. Osadzony ten nie posługuje się językiem polskim, w języku angielskim komunikował się natomiast w stopniu bardzo podstawowym.

W ocenie przedstawicieli KMPT więzień ten może w sposób niedostateczny rozumieć swoją sytuację prawną, a także regulamin i zasady, jakie panują w jednostce. Ponadto z przeprowadzonej z nim rozmowy wynikało także, iż nie ma on żadnej rodziny w Polsce ani żadnego kontaktu z bliską osobą (skazany nie posiada żadnych środków finansowych, które umożliwiłyby taki kontakt). W związku z powyższym, mając na względzie potrzebę zapewnienia skazanemu możliwości realizacji jego podstawowych praw, Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich zwrócił się z prośbą do Ambasador Republiki Indii o objęcie osadzonego niezbędnym wsparciem⁶².

Ponadto sytuacja tego osadzonego była na tyle szczególna (status więźnia niebezpiecznego), że ze względu na fakt, iż otwarcie celi i wszelkie czynności z nim związane wymagają zachowania bardziej skomplikowanych procedur bezpieczeństwa, jego dostęp do wszelkich uprawnień może być utrudniony.

W związku z powyższym KMPT zwraca się z pytaniem, w jaki sposób personel jednostki komunikuje się z osadzonym, w jaki sposób zostały mu przekazane informacje dot. funkcjonowania w jednostce (czy zapoznał się z porządkiem wewnętrznym w języku dla niego zrozumiałym) oraz czy Ambasada Republiki Indii nawiązała jakikolwiek kontakt z w/w skazanym.

Warto odnieść się w tym miejscu do Europejskich Reguł Więziennych, zgodnie z którymi: w momencie przyjęcia i tak często, jak jest to potrzebne, również później, wszyscy więźniowie są informowani pisemnie i ustnie w języku, który rozumieją, o przepisach regulujących dyscyplinę więzienną oraz o ich prawach i obowiązkach w zakładzie karnym (reguła 30.1); więźniowie mają prawo do posiadania pisemnej wersji przekazanych im informacji (reguła 30.2)⁶³.

Z uwagi na powyższe przedstawiciele KMPT zalecają, aby w przypadku postępowania z osadzonymi będącymi cudzoziemcami przestrzegać następujących zasad: zaopatrzyć jednostkę w informatory dla cudzoziemców stworzone w językach, w których komunikują się cudzoziemcy (np. wyciąg najważniejszych zasad wynikających z porządku wewnętrznego) i wydawać je osadzonym w każdym przypadku, w którym następuje bariera komunikacyjna ze względu na język; informować więźnia o jego prawach i obowiązkach w języku dla niego zrozumiałym oraz odnotowywać w dokumentacji: w jakim języku zrealizowano obowiązki informacyjne i czy w czynnościach z udziałem więźnia brał udział tłumacz; dokonywać tłumaczeń wszelkich istotnych dla więźnia dokumentów (oświadczeń, decyzji) na język dla niego zrozumiały, zwłaszcza gdy dokumenty te rodzą dla więźnia określone skutki prawne i musi on poświadczyć

⁶² Pismo do Ambasador Republiki Indii z dnia 21 lipca 2023 r; KMP.571.5.2023.PK.

⁶³ Zob. Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów.

pisemnie fakt zapoznania się z nimi; gdy ze względu na barierę językową komunikacja z osadzonym nie jest możliwa, korzystać z pomocy tłumacza, zwłaszcza w trakcie rozmowy wstępnej, a także podczas udzielania świadczeń medycznych.

Natomiast analizując sytuację wszystkich osadzonych, **w ocenie KMPT, niezbędne jest przeprowadzenie skutecznej kampanii informacyjnej dotyczącej ostatnich zmian w Kodeksie karnym wykonawczym, w szczególności w kontekście zmian wynikających z art. 110b KKW, gdzie uregulowane zostały kwestie opłat za użytkowanie dodatkowego sprzętu elektronicznego lub elektrycznego.** Większość rozmówców KMPT nie była bowiem w stanie wskazać, jakie zasady obowiązywały w tym zakresie, niektórzy rozmówcy uważali, że jeśli nie mają środków pieniężnych, to nie narasta im żadne zadłużenie, nie wiedzieli, jakie mogą być tego konsekwencje. Brak wiedzy osadzonych w tego typu kwestiach może prowadzić do niesłusznych oskarżeń wobec funkcjonariuszy, a tym samym wpływać negatywnie na atmosferę w jednostce.

Lepszemu zapoznaniu się ze zmianami w KKW służyłoby niewątpliwie poszerzenie wiedzy osadzonych na temat możliwości korzystania z Biuletynu Informacji Publicznej. Stanowiska do BIP były dostępne, jednak w trakcie oglądu jednostki przez przedstawicieli KMPT okazało się, że część z nich nie działała. Ponadto, jak wynikało z rozmów z osadzonymi, niewielu z nich miało wiedzę na temat możliwości skorzystania z tego rodzaju dostępu do informacji; część z nich nie posiadała wiedzy, co to jest Biuletyn Informacji Publicznej.

W związku z powyższym, zdaniem KMPT, wskazane byłoby dotarcie z komunikatem dotyczącym możliwości korzystania z BIP do szerszego grona osadzonych, np. poprzez ogłoszenia nadawane przez radiowęzeł czy rozwieszenie informacji na tablicach ogłoszeń w poszczególnych oddziałach.

Warto bowiem zauważyć, że zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej⁶⁴ „każdemu przysługuje, z zastrzeżeniem art. 5, prawo dostępu do informacji publicznej”. Prawo to ma rangę konstytucyjną (zob. art. 61 Konstytucji RP). Ani wspomniana ustawa, ani żaden inny obowiązujący przepis nie wyłącza z kręgu podmiotów uprawnionych do dostępu do informacji publicznej osób pozbawionych wolności. Aby osoby te mogły realnie skorzystać z tego prawa, powinny mieć wiedzę o tym, że ono im przysługuje, a ponadto w jaki sposób mogą to prawo zrealizować.

Jednocześnie Krajowy Mechanizm rekomenduje dokonanie przeglądu wszystkich stanowisk BIP i usunięcie wszelkich usterek technicznych, które mogłyby ograniczać możliwość skorzystania przez osadzonych z Biuletynu.

Z perspektywy prewencji tortur kluczowe jest również to, że wiedza na temat przysługujących praw, działalności organów publicznych czy odpowiednich instytucji, do których osoba może wystąpić ze skargą, zwiększa poczucie bezpieczeństwa, pozwala odgrywać aktywną rolę w zabezpieczeniu swoich praw, ułatwia dostęp do

⁶⁴ Dz. U. z 2022 r., poz. 902.

mechanizmów skargowych, przez co pełni funkcję prewencyjną w zapobieganiu przemocy.

W tym kontekście warto też wskazać, że nie na wszystkich oddziałach mieszkalnych były wyeksponowane dane teleadresowe organów nadzoru i instytucji zajmujących się ochroną praw osób pozbawionych wolności lub były one niekompletne lub nieaktualne (na tablicach widniały np. tylko adresy instytucji, bez numerów telefonów).

W związku z tym KMPT zaleca stworzenie jednolitych wykazów zawierających adresy i telefony m.in. Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Poznaniu, Centralnego Zarządu Służby Więziennej, właściwej miejscowo prokuratury, Ministerstwa Sprawiedliwości, sądu penitencjarnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Pacjenta, a także Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Wskazane jest, aby w przypadku oddziałów, gdzie znajdują się osobne pomieszczenia do wykonywania połączeń telefonicznych, również w nich umieścić tego typu dane.

Należy pamiętać, że dostęp do mechanizmu skargowego stanowi fundamentalną gwarancję przeciwko złemu traktowaniu. CPT podkreśla, że takie mechanizmy mogą nie tylko łagodzić napięcia między osobami pozbawionymi wolności i personelem, ale także poprzez zapewnienie, że skargi są traktowane poważnie, przyczynić się do budowania pozytywnych relacji. Dlatego też wszystkie osoby pozbawione wolności przez władze publiczne, niezależnie od miejsca lub sytuacji, powinny mieć zagwarantowany bezpośredni, bezpieczny i poufny dostęp do organów rozpatrujących skargi⁶⁵. Ponadto osadzeni powinni mieć otwartą drogę skarżenia zarówno w ramach, jak i poza systemem penitencjarnym, włącznie z możliwością poufnego zwrócenia się do właściwej władzy⁶⁶. W szczególności wskazane jest, aby nieletni, osoby z niepełnosprawnością, w tym niepełnosprawne psychospołecznie i/lub osoby z trudnościami w uczeniu się, lub cudzoziemcy pozbawieni wolności mieli możliwość skorzystania z pomocy osoby lub organu, który może im pomóc w zrozumieniu i korzystaniu z przysługujących im praw⁶⁷.

6.4. Dostęp do prawnika

Porządki wewnętrzne znacząco limitują w jednostce kontakty telefoniczne osadzonych z obrońcami lub pełnomocnikami. Poza limitem przysługujących rozmów prywatnych (zob. pkt 5.1 raportu) skazani (oraz osoby tymczasowo aresztowane) mogą tylko jeden raz w tygodniu odbyć rozmowę telefoniczną z osobami, o których mowa w art. 8 § 3 i art. 215 § 1 KKW, tj. adwokatem, radcą prawnym lub przedstawicielem zaaprobowanym przez Przewodniczącego Izby Europejskiego

⁶⁵ Zob. Dwudziesty Siódmy Raport Generalny, CPT/Inf (2018) 4, § 68-91.

⁶⁶ Drugi Raport Generalny CPT, CPT/Inf (92) 3 § 54.

⁶⁷ Dwudziesty Siódmy Raport Generalny, CPT/Inf (2018) 4, § 83.

Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania skazanego przed tym Trybunałem⁶⁸. Ponadto rozmowy te mogą odbywać się jedynie we wtorek bądź czwartek.

W przypadku kontaktów telefonicznych z obrońcami i pełnomocnikami porządku wewnętrzne spełniają więc jedynie minimalny standard przewidziany ustawą, co jest niepokojące zarówno z punktu widzenia zapewnienia osadzonemu efektywnego prawa do pomocy prawnej oraz realizowania prewencji tortur (taki kontakt stanowi bowiem minimalną gwarancję zapobiegawczą dla osadzonych).

Wątpliwości KMPT budzi też brak możliwości rozmowy telefonicznej z prawnikiem w inne dni niż wtorek bądź czwartek. W ocenie Krajowego Mechanizmu osadzony może mieć potrzebę indywidualnie umówić się z prawnikiem na kontakt z uwagi na specyfikę prowadzonej sprawy.

Wprowadzone regulacje mogą utrudniać osadzonym i ich pełnomocnikom omówienie istotnych z prawnego punktu widzenia kwestii oraz rzutować na możliwość faktycznego przygotowania się do czynności procesowych, sprawy sądowej lub urzędowej. Warto podkreślić, że sytuacja procesowa może mieć charakter dynamiczny, zaś środki zaskarżenia zawierają terminy zawite, które mogą wymagać szybkiej konsultacji i omówienia strategii dalszej obrony. Osadzony powinien mieć więc co do zasady możliwość kontaktu z prawnikiem w szerszym zakresie, niż jest to określone w porządkach wewnętrznych. Rozmowa telefoniczna jest najszybszą formą kontaktu z profesjonalnym pełnomocnikiem, a przez to najskuteczniejszym narzędziem reakcji na zmieniające się otoczenie prawne osadzonego. Przy wielości spraw, które są prowadzone przed sądami wobec niektórych osadzonych, ograniczenie takiego kontaktu do jednego w tygodniu może czynić prawo do obrony iluzorycznym i abstrakcyjnym.

Obawy KMPT podziela Prezes Naczelnej Rady Adwokackiej. W piśmie adresowanym do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, Prezes NRA⁶⁹ wskazał, że art. 8 § 3 KKW określa jedynie minimalny, nie zaś maksymalny zakres kontaktu telefonicznego skazanych i ich obrońców/pełnomocników. Przyjęta przez dyrektorów jednostek penitencjarnych praktyka ograniczenia możliwości odbywania telefonicznych rozmów z adwokatami do jednego połączenia w tygodniu pozostaje zatem sprzeczna z założeniami art. 8 § 4 KKW.

Prezes NRA wyraził też pogląd, że ustalenie w porządku wewnętrznym możliwości korzystania przez skazanych pozbawionych wolności z samoinkasujących aparatów telefonicznych lub innych środków łączności wyłącznie w jeden dzień w tygodniu

⁶⁸ Zarządzenie nr 133/2022 Dyrektora Zakładu Karnego w Potulicach z dnia 30 grudnia 2022 r. w sprawie porządku wewnętrznego w oddziałach penitencjarnych, terapeutycznych oraz szpitalnych, działających w zakładzie karnym typu zamkniętego oraz Zarządzenie nr 134/2022 Dyrektora Zakładu Karnego w Potulicach z dnia 30 grudnia 2022 r. w sprawie porządku wewnętrznego dla tymczasowo aresztowanych osadzonych w oddziałach penitencjarnych oraz szpitalnych Zakładu Karnego w Potulicach.

⁶⁹ Zob. Pismo Prezesa Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 31 marca 2023 r., NRA.015-2.36.2022. Dostępne na stronie: <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/prezes-nra-wystapil-do-sadow-penitencjarnych-o-przeprowadzenie-kontroli/> [dostęp: 4 października 2023 r.].

pozostaje rażąco sprzeczne z przepisami KKW i rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości⁷⁰ oraz ingeruje w podstawowe prawa skazanych odbywających karę pozbawienia wolności.

Prezes NRA podkreślił również, że „nie można akceptować tak dużych dysproporcji w zakresie korzystania z aparatu telefonicznego pomiędzy jednostkami penitencjarnymi typu półotwartego a jednostkami penitencjarnymi typu zamkniętego, gdyż stanowi to przejaw nierównego traktowania wobec osób przebywających w zakładach typu zamkniętego”.

KMPT rekomenduje zwiększenie dopuszczalnej częstotliwości kontaktu telefonicznego więźniów z obrońcami i pełnomocnikami.

W trakcie rozmów z osadzonymi pojawiły się sygnały wskazujące na utrudnianie kontaktu z adwokatem bądź pełnomocnikiem. Kilku rozmówców wskazywało, że w jednostce stosowana jest praktyka polegająca na tym, iż możliwość kontaktu telefonicznego z obrońcą uzależniona jest od posiadania w aktach osobowych osadzonego zgody obrońcy na taki kontakt (nawet gdy jest to obrońca z wyboru).

W związku z powyższym KMPT zwraca się z pytaniem do dyrektora Zakładu, czy jest to oficjalna praktyka stosowana w jednostce, a jeśli tak, to jakie względy przemawiają za jej utrzymaniem.

6.5. Warunki materialne i sytuacja osób z niepełnosprawnościami

Warunki bytowe panujące w jednostce przedstawiciele KMPT ocenili ogólnie jako dobre. Poważne zastrzeżenia wzbudziła natomiast łaźnia w pawilonie mieszkalnym G, gdzie podczas oglądu jednostki widoczne były na ścianach znaczne ślady zawilgocenia. Jednak jeszcze w trakcie trwania wizytacji delegacja otrzymała zapewnienie o zajęciu się tą kwestią. **W związku z powyższym Krajowy Mechanizm zwraca się z pytaniem o aktualny stan w/w łaźni.**

W 2020 r. na terenie Zakładu Karnego w Potulicach zakończyły się prace termomodernizacyjne. Powyższy projekt obejmował pawilony mieszkalne: A, B, C, D, E, F oraz G. Zakres rzeczowy projektu obejmował m.in.: docieplenie stropu, podłogi i ścian zewnętrznych, wymianę stolarki okiennej i drzwiowej zewnętrznej, modernizację instalacji c.o. z wykonaniem węzła cieplnego. Ponadto w 2023 r. oddano do użytku nowy pawilon mieszkalny J, którego warunki bytowe można określić jako wzorowe (pawilon przeznaczony jest dla ok. 160 skazanych).

Należy także wskazać, iż w związku z obowiązkami wynikającymi z ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami⁷¹ w Zakładzie Karnym w Potulicach zostały wykonane następujące działania:

- stworzono tablicę informacyjną znajdującą się przy wejściu głównym do jednostki z napisem za pomocą alfabetu Braille'a;

⁷⁰ Zob. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. z 2022 r. poz. 2848).

⁷¹ Dz. U. z 2022 r. poz. 2240.

- oznaczono ciągi komunikacyjne, m.in. stopnie, schody, umieszczenie oznaczeń bezpieczeństwa na drzwiach;
- zastosowano piktogramy oraz karty komunikacyjne;
- oznaczono parking i szlaki komunikacyjne dla osób z niepełnosprawnościami;
- zamieszczono informacje na stronie internetowej ZK w Potulicach, znajdujące się w zakładce „dostępność dla osób ze szczególnymi potrzebami”, które zostały przetłumaczone w wersji audio oraz za pomocą tekstu maszynowego;
- w dniach 28.07-12.09.2022 została wykonana prezentacja „Nowoczesne i nietypowe rozwiązania dla osób zależnych – niepełnosprawność słuchowa – głusi w społeczeństwie słyszących” w formie nagrania multimedialnego dla wszystkich funkcjonariuszy i pracowników ZK;
- dwóch funkcjonariuszy wzięło udział w szkoleniu z języka migowego PJM, organizowanym w siedzibie Polskiego Związku Głuchych Oddziału Kujawsko-Pomorskiego w Bydgoszczy.

KMPT bardzo pozytywnie ocenia starania kierownictwa jednostki oraz przyjęty kierunek zmian zmierzający do poprawy standardu wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania. Warto bowiem pamiętać, że zakład karny powinien zapewnić każdemu osadzonemu, także osadzonemu z określoną niepełnosprawnością, warunki adekwatne do jego stanu zdrowia. Potwierdzają to wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w których wskazano, że jeżeli władze decydują się pozbawić wolności osobę z niepełnosprawnością, powinny zagwarantować jej takie warunki, jakie odpowiadają szczególnym potrzebom wynikającym z jej niepełnosprawności⁷².

W tym kontekście KMPT zaleca dalsze prowadzenie prac w zakresie zapewnienia dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. W trakcie oglądu wizytujący zwrócili bowiem w szczególności uwagę na potrzebę: usunięcia progów na placach spacerowych (np. w pawilonie D próg ten miał wysokość 12 cm), poszerzenia otworów drzwiowych na placach spacerowych (np. w pawilonie D szerokość drzwi wynosiła 62 cm, podczas gdy rekomendowana szerokość wynosi 90 cm), zapewnienia odpowiedniej powierzchni manewrowej w celach wyznaczonych dla osób z niepełnosprawnością (osadzony skarżył się na brak możliwości swobodnego manewrowania wózkami w celi); zapewnienia podjazdów lub innych ułatwień, które umożliwiłyby osobom na wózkach korzystanie z części pomieszczeń wspólnych (do budynku, w którym mieszczą się radiowęzeł, sala kinowa, biblioteka centralna, siłownia i introligatornia, prowadzi kilka stopni, a dodatkowo w sali kinowej znajdowały się schody).

Należy przy tym zauważyć, że dostosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnościami powinno skutkować wprowadzeniem rozwiązań, które

⁷² Zob. wyrok ETPC z 2 grudnia 2004 r. w sprawie Farbtuhs przeciwko Łotwie, skarga nr 4672/02; wyrok ETPC z 10 lipca 2001 r. w sprawie Price przeciwko Wielkiej Brytanii, skarga nr 33394/96.

pozwolą tym osobom na jak największą niezależność w codziennym funkcjonowaniu. W przypadku podejmowania działań modernizacyjnych w ZK warto uwzględnić standardy i wskazówki dotyczące dostosowania pomieszczeń i przestrzeni do potrzeb osadzonych z niepełnosprawnościami, które zostały przedstawione w raporcie tematycznym pt. „Monitoring traktowania więźniów z niepełnosprawnością fizyczną i sensoryczną. Raport z działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur”⁷³.

Zgodnie z Europejskimi Regułami Więziennymi⁷⁴ integralną częścią rygoru więziennego są odpowiednio zorganizowane zajęcia promujące sprawność fizyczną i zawierające stosowne ćwiczenia oraz możliwości rekreacyjne (reguła 27.3). Władze więzienne ułatwiają podejmowanie takich zajęć poprzez zapewnienie odpowiednich instalacji i sprzętu (reguła 27.4).

W Zakładzie Karnym w Potulicach aktualnie funkcjonuje 15 świetlic oraz świetlica centralna, w której znajduje się m.in. sala rekreacji ruchowej. W każdym budynku mieszkalnym znajduje się świetlica, która wyposażona jest m.in. w stół do tenisa stołowego, dart elektroniczny, drążek do podciągania oraz poręczce do ćwiczeń mięśni brzucha. Na terenie jednostki znajduje się także boisko do gry w koszykówkę, jednak od dłuższego już czasu nie jest ono użytkowane. Z informacji uzyskanych od dyrektora jednostki wynika, iż jest to związane z brakiem wychowawcy ds. kulturalno-oświatowych, który posiadałby uprawnienia do prowadzenia tego typu zajęć.

W związku z powyższym KMPT zwraca się z pytaniem, czy boisko to w dalszym ciągu nie jest użytkowane oraz czy podejmowane są działania w kierunku zatrudnienia wychowawcy ds. kulturalno-oświatowych.

Wysiłek fizyczny stanowi bowiem jedną z najlepszych form rozładowania nagromadzonego stresu i napięcia emocjonalnego (w sposób naturalny wynikających z samego faktu pozbawienia wolności). Takie działanie skutkowałoby też dodatkową formą aktywizacji osadzonych, krzewieniem kultury fizycznej i kształtowaniem dobrych nawyków, umożliwieniem organizacji zawodów w rozumieniu współzawodnictwa sportowego i zdrowej rywalizacji. Jak podkreśla CPT, kluczowe znaczenie dla dobrego samopoczucia osadzonych ma odpowiedni program ich aktywności, obejmujący m.in. sport i trening⁷⁵.

W przypadku modernizacji pól spacerowych warto również zwrócić uwagę, że zgodnie ze standardami ONZ⁷⁶, należy dołożyć wszelkich starań, aby zaprojektować pola spacerowe, które sprawiają wrażenie otwartych przestrzeni z szerokim horyzontem. Niewskazane jest projektowanie pól spacerowych jako zamkniętych

⁷³ Zob. <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/monitoring-traktowania-wiezniow-z-niepelnosprawnosciafizyczna-i-sensoryczna-raport-z> [dostęp: 4 października 2023 r.].

⁷⁴ Zob. Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów.

⁷⁵ Zob. Trzydziesty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2021) 5, p. 76 oraz Drugi Raport Generalny CPT, CPT/Inf (92) 3, p. 47.

⁷⁶ Zob. Technical guidance for prison planning. Technical and operational considerations based of the Nelson Mandela Rules, 2016, s. 99.

pomieszczeń pozbawionych dachu. Co więcej, minimalna powierzchnia przypadająca na jednego osadzonego korzystającego ze spaceru powinna wynosić co najmniej 4 m². Odpowiednie warunki na polach spacerowych były również przedmiotem analizy CPT podczas wizyty w Polsce w 2017 r. Komitet zalecił wówczas, by podjęto kroki celem umożliwienia wszystkim osadzonym odbycie codziennych ćwiczeń na zewnątrz w warunkach, które umożliwiają im wysiłek fizyczny. Dodatkowo wszystkie dziedzińce przeznaczone do wykonywania ćwiczeń powinny zostać zaopatrzone w pewien rodzaj ochrony przed niekorzystnymi warunkami pogodowymi i najlepiej umożliwiać widok horyzontalny⁷⁷.

KMPT rekomenduje modernizację placów spacerowych w celu umożliwienia osadzonym odbywanie spaceru w bardziej przestronnych warunkach. Powinny one odpowiadać standardom CPT w tym zakresie.

W znacznej części okien w jednostce, także w najnowszym pawilonie, zamontowane były przesłony, tzw. blendy. W wielu przypadkach, szczególnie przy rozwiązaniach starszego typu, przesłony te znacznie utrudniają cyrkulację powietrza, co jest szczególnie problematyczne latem. Zgodnie z Wytycznymi nr 3 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 29 grudnia 2022 r. w sprawie technicznego zabezpieczenia ochronnego w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej, otwory okienne wyposażone w siatki i przesłony stosowane są w przypadku zakładów karnych typu zamkniętego oraz dla aresztów śledczych. Zabezpieczenia te mają uniemożliwiać przekazywanie przedmiotów pomiędzy osadzonymi przez okna cel mieszkalnych.

KMPT rozumie konieczność zapewnienia bezpieczeństwa i stosowania różnego rodzaju zabezpieczeń techniczno-ochronnych w oknach budynków, w których stale przebywają osadzeni. Jednakże biorąc pod uwagę standardy przedstawione przez CPT, stosowanie tego typu środków powinno mieć charakter wyjątkowy. CPT wskazał, że „właściwe władze muszą zbadać przypadek każdego osadzonego w celu ustalenia, czy stosowanie szczególnych środków bezpieczeństwa jest rzeczywiście uzasadnione. Ponadto nawet gdy stosowanie takich środków jest niezbędnym, nie powinny one wiązać się z pozbawieniem osadzonych światła naturalnego i świeżego powietrza. Korzystanie z tych ostatnich jest podstawowym elementem życia, do którego uprawniony jest każdy osadzony; poza tym pozbawienie osadzonych dziennego światła i świeżego powietrza generuje warunki sprzyjające rozprzestrzenianiu się chorób, a zwłaszcza gruźlicy. Komitet jest świadomy, że zapewnienie odpowiednich warunków życia w placówkach penitencjarnych może być bardzo kosztowne, a brak środków nie pozwala na poprawę sytuacji w wielu krajach. Jednakże przystosowanie okien w celach i usunięcie przeszkód dla dopływu światła i powietrza (a także dopasowanie – tam gdzie to wyjątkowo konieczne – innych konstrukcji zabezpieczających), nie powinno łączyć się ze znacznymi kosztami, a zarazem byłoby korzystne dla wszystkich”⁷⁸.

⁷⁷ Raport z wizytacji CPT w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 74.

⁷⁸ Jedenasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf(2001)16, § 30.

Problem stosowania blend w polskich jednostkach penitencjarnych CPT zauważył również podczas wizyty w 2017 r., zalecając władzom ich usunięcie, a jeżeli rzeczywiście ich istnienie jest konieczne, zastąpienie ich innymi rozwiązaniami umożliwiającymi dostęp naturalnego światła i świeżego powietrza do cel w odpowiedniej ilości⁷⁹.

Mając powyższe na uwadze, KMPT zaleca dokonanie przeglądu zasadności stosowania blend w jednostce i pozostawienie ich tylko w tych miejscach, gdzie są one konieczne ze względów bezpieczeństwa. W przypadku przesłon starszego typu zalecana jest ich wymiana na takie, które nie będą hamować obiegu powietrza w celach mieszkalnych.

6.6. Personel

Jak wynika z informacji przekazanych po wizytacji przez kierownictwo jednostki, na dzień 23 maja 2023 r. w Zakładzie było 11 wakatów w dziale ochrony, 3 w dziale kwatermistrzowskim oraz 5 w dziale penitencjarnym. Ponadto wskazano, iż stan nadgodzin wynosił następująco: 32 w dziale ewidencji, 152 w dziale kwatermistrzowskim i 5165 w dziale ochrony.

Tego typu braki kadrowe przy jednoczesnej konieczności zapewnienia bezpieczeństwa w jednostce w naturalny sposób generują powstawanie nadgodzin. Na zagrożenia związane z ich przyrostem Rzecznik Praw Obywatelskich zwracał uwagę już w 2019 i 2020 r. m.in. w wystąpieniu do Ministra Sprawiedliwości⁸⁰. Problem ten jest dostrzegany także przez międzynarodowe organy monitorujące.

CPT wskazuje, że w przypadku niewystarczającej liczby personelu może okazać się niezbędna praca w godzinach nadliczbowych, w celu utrzymania podstawowego poziomu bezpieczeństwa i systemu zaopatrzenia na terenie zakładu karnego. Taki stan rzeczy może łatwo doprowadzić do wysokiego poziomu stresu wśród personelu i jego przedwczesnego wypalenia, to zaś może wzmóc napięcie, obecne w każdym zakładzie karnym⁸¹.

Problem z obsadą kadrową jednostek penitencjarnych został odnotowany przez SPT w raporcie z wizyty w Polsce w 2018 r. Podkomitet zalecił wówczas Polsce, by przeprowadziła ocenę liczby personelu niezbędnego do profesjonalnej służby, a także, w ramach ogólnego środka zapobiegawczego, aby zapewniła wynagrodzenie współmierne do wymaganych kwalifikacji i obowiązków służbowych⁸².

W związku z powyższym KMPT zwraca się o udzielenie informacji, czy doszło do zmniejszenia liczby wakatów w dziale ochrony oraz jak wygląda aktualny stan nadgodzin w przeliczeniu na jednego funkcjonariusza pionu ochrony.

⁷⁹ Raport z wizytacji CPT w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 69.

⁸⁰ Wystąpienie RPO do Ministra Sprawiedliwości z 18 marca 2020 r., sygn. WZF.7044.18.2019, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/problem-przemeczenia-w-sluzbie-wieziennej-moze-narastac> [dostęp: 4 października 2023 r.].

⁸¹ Jedenasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2001) 16, § 26.

⁸² Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, § 42 i 43.

KMPT w trakcie każdej z wizytacji w jednostkach penitencjarnych dokonuje analizy szkoleń personelu, gdyż jest to jeden z mechanizmów zapobiegania torturom. Personel jednostki w latach 2021-2023 realizował liczne szkolenia wewnętrzne. Przykładowo w tym okresie odbyły się szkolenia z zakresu:

- Działania funkcjonariuszy w celu zapobiegania samobójstwom osadzonych (262 funkcjonariuszy);
- Praktyczne sposoby przeciwdziałania negatywnym przejawom podkultury przestępczej (262 funkcjonariuszy);
- Najczęściej pojawiające się nieprawidłowości w funkcjonowaniu jednostek oraz postępowaniu funkcjonariuszy SW w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz w świetle spraw sądowych za 2020 r. (262 funkcjonariuszy);
- Standardy humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności w świetle obowiązujących przepisów prawa (262 funkcjonariuszy);
- Praktyczne metody rozpoznawania atmosfery i nastrojów wśród osadzonych oraz ich zamiarów godzących w bezpieczeństwo jednostki (240 funkcjonariuszy);
- Dysfunkcje pracy zespołowej (240 funkcjonariuszy);
- Napaści na funkcjonariuszy w służbie – przeciwdziałanie temu zjawisku. Zasady wykorzystania środków ochrony osobistej oraz wzajemnego ubezpieczania się funkcjonariuszy i pracowników w trakcie wykonywania zadań służbowych. Zasada stosowania środków przymusu bezpośredniego (308 funkcjonariuszy).

KMPT pozytywnie ocenia powyższe inicjatywy. Z pewnością zwiększą one potencjał zawodowy personelu i będą korzystne z punktu widzenia doboru odpowiednich form opieki i nadzoru nad osadzonymi.

Mimo informacji przekazanych przez jednostkę obrazujących wielość prowadzonych szkoleń, w trakcie rozmów z funkcjonariuszami pojawiły się sygnały mówiące o tym, iż to, co najbardziej przeszkadza im w pracy, to fakt, że nie są pytani o potrzeby szkoleniowe, realizują oferowane minimum lub to, co organizowane jest odgórnie. Jeden z rozmówców nie czuł również perspektywy rozwoju w pracy – wszystko, co go interesuje zawodowo, może robić tylko we własnym zakresie. Ponadto zwiększanie kwalifikacji i pozyskiwanie nowych umiejętności nie przekłada się np. na awans ani wzrost wynagrodzenia.

Mając na uwadze specyfikę pracy z osobami pozbawionymi wolności, występowanie sytuacji trudnych we wzajemnych relacjach (w tym agresji ze strony osadzonych) oraz obciążenie psychiczne związane z wykonywaniem służby, **KMPT rekomenduje, by do programów szkoleniowych funkcjonariuszy i pracowników cywilnych cyklicznie włączać zagadnienia związane z: międzynarodowymi standardami praw człowieka i prewencją tortur (w tym standardami i zaleceniami SPT i CPT), zakazem dyskryminacji (m.in. ze względu na niepełnosprawność, wiek, orientację seksualną i tożsamość płciową,**

pochodzenie), komunikacją interpersonalną i deeskalacją napięcia w sytuacjach konfliktowych, sposobami radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu, postępowaniem z osobami wymagającymi szczególnego nadzoru i pracy z grupami wrażliwymi (np. z osobami starszymi, z niepełnosprawnościami, nie w pełni sprawnymi ruchowo, osobami z zaburzeniami psychicznymi, somatycznie chorymi, osobami ze społeczności LGBT+), wczesnym wykrywaniem symptomów przemocy, praktycznym wykorzystywaniem Protokołu stambulskiego (zob. też pkt 5.2 raportu), pracy z traumą i ofiarami przemocy.

Jak podkreśla SPT, szkolenia powinny obejmować funkcjonariuszy na wszystkich poziomach, mieć charakter prewencyjny i być ukierunkowane na ochronę praw człowieka oraz zapobieganie torturom i innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu⁸³.

Z kolei CPT podkreśla znaczenie komunikacji interpersonalnej i rozwoju odpowiednich relacji na linii funkcjonariusz – osadzony. W ocenie CPT posiadanie odpowiednich umiejętności w tym zakresie może doprowadzić do zmniejszenia napięć w zakładzie karnym, rozładowania sytuacji, które mogłyby przekształcić się w przemoc, oraz zwiększenia kontroli i bezpieczeństwa. W rezultacie praca personelu penitencjarnego może być znacznie bardziej satysfakcjonująca⁸⁴.

Należy też zwrócić uwagę, że zgodnie z Regułami Mandeli, personel mający pracować ze specjalnymi grupami więźniów, lub któremu przydzielono inne specjalne funkcje, szkoleny jest do swojej pracy w specjalny sposób (reguła 76). Zasada ta jest szczególnie ważna w przypadku Zakładu Karnego w Potulicach, gdzie przebywało kilku osadzonych z niepełnosprawnościami. Tym samym warto, aby poza architektonicznymi zmianami, które stopniowo zachodzą w jednostce, równoległe przebiegał proces doskonalenia kadry w zakresie praw i specyfiki pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami.

Personel oddziału terapeutycznego podlega zewnętrznej superwizji, co Krajowy Mechanizm ocenia bardzo pozytywnie. Biorąc jednak pod uwagę, iż psychologowie z oddziałów penitencjarnych również narażeni są na stresujące i emocjonalnie wymagające sytuacje, **KMPT zaleca, aby superwizją objąć także personel psychologiczny z tychże oddziałów.**

Odpowiednio prowadzona superwizja daje pracownikom możliwość przeanalizowania i wypowiedzenia swoich lęków, wątpliwości czy frustracji, co jest warunkiem koniecznym do długoterminowego i efektywnego świadczenia pracy w jednostce, jaką jest zakład karny. Przede wszystkim psychologowie (nie tylko z oddziału terapeutycznego) pracujący w Zakładzie powinni regularnie korzystać z superwizji indywidualnych. Inni pracownicy (w tym wychowawcy, funkcjonariusze ochrony) mogą korzystać regularnie z superwizji grupowej, a w razie potrzeby –

⁸³ Zob. Raport SPT z wizyty w Meksyku w 2008 r., CAT/OP/MEX/1, § 95.

⁸⁴ Zob. Jedenasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2001)16, § 26; Drugi Raport Generalny, CPT/Inf (92) 3, § 60.

indywidualnej. Specyfika pracy w takiej jednostce powoduje, że osoby sprawujące nadzór nad osadzonymi narażone są na silne emocje i trudne sytuacje, które w perspektywie czasu mogą eskalować i powodować obniżenie efektywności pracy. Brak objęcia pracowników wsparciem psychologa, szczególnie w formie supervizji indywidualnych oraz grupowych, może spowodować szybsze wypalenie zawodowe, a w konsekwencji negatywnie wpłynąć na funkcjonowanie Zakładu. Stworzenie w ramach spotkań z terapeutą przestrzeni dla wymiany myśli, poglądów oraz wątpliwości przyczynia się istotnie do rozładowania napięć powstałych w trakcie wykonywania obowiązków zawodowych oraz wzmacnia samych pracowników. Takie spotkania mogłyby przyczynić się również do polepszenia relacji pomiędzy personelem, co w rezultacie może mieć bezpośrednie przełożenie na jakość jego pracy i poziom sprawowanego nadzoru nad osadzonymi.

7. Zalecenia

Na podstawie art. 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

7.1. Dyrektorowi Zakładu Karnego w Potulicach:

1. podjęcie działań zmierzających do wyjaśnienia i wyeliminowania w Zakładzie wskazanych w raporcie przypadków uprawdopodobnionego złego traktowania więźniów oraz poinformowanie RPO o podjętych czynnościach;
2. wdrożenie mechanizmów monitorowania pracy personelu (szczególnie funkcjonariuszy działu ochrony) oraz przypomnienie pracownikom i funkcjonariuszom Służby Więziennej, że stosowanie przemocy wobec osadzonych jest niedopuszczalne;
3. wdrożenie standardów określonych w rozdziale 5.4 raportu, dotyczących postępowania z osobami LGBT+;
4. rejestrowanie obrazu i dźwięku w czasie stosowania środków przymusu bezpośredniego. W przypadku wyznaczania funkcjonariuszy do zabezpieczania przebiegu czynności w jednostce powinni oni profilaktycznie zabierać ze sobą kamerę przenośną i rejestrować czynności służbowe z udziałem osadzonego;
5. opracowanie szczegółowych wytycznych dotyczących stosowania kamery nasobnej przez funkcjonariuszy w jednostce. Kamera taka powinna być mocowana na mundurze w sposób, który gwarantuje największe pole widzenia;
6. przypomnienie funkcjonariuszom o konieczności używania grzecznościowej formy „pan”;
7. wyjaśnienie wątpliwości w zakresie korzystania ze spaceru przez więźniów, wobec których wykonywana jest kara dyscyplinarna w postaci umieszczenia w celi izolacyjnej;
8. przeszkolenie personelu medycznego, psychologów, wychowawców i innych funkcjonariuszy oraz pracowników cywilnych mogących mieć kontakt z osadzonymi z praktycznego stosowania Protokołu stambulskiego;

9. dokumentowanie śladów przemocy przy wykorzystaniu elementów zawartych w Protokole stambulskim;
10. zapewnienie poufności świadczeń zdrowotnych udzielanych osadzonemu, na zasadach określonych w Kodeksie karnym wykonawczym. Świadczenia te powinny odbywać się poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariuszy niewykonywujących zawodu medycznego;
11. zwiększenie częstotliwości korzystania przez osadzonych z samoinkasujących aparatów telefonicznych (zarówno do osób prywatnych, jak i do obrońców i pełnomocników);
12. zapewnienie, że podejmowanie decyzji zwiększających stopień dolegliwości związanej z faktem pozbawienia wolności i jednocześnie zapewnienie bezpieczeństwa w jednostce jest poprzedzone wnikliwą analizą ryzyka w konkretnym przypadku, a podejmowane w jej następstwie kroki są proporcjonalne do poziomu rzeczywistego zagrożenia;
13. przeprowadzanie konsultacji z psychologiem (oraz spotkań z wychowawcą) bez obecności funkcjonariuszy, a w przypadku osadzonych stwarzających zagrożenie dla personelu – w pomieszczeniu z przestrzenią wydzieloną za kratą;
14. zaopatrzenie jednostki w informatory dla cudzoziemców i wydawanie ich osadzonym;
15. dokumentowanie w trakcie rozmowy wstępnej z osadzonym cudzoziemcem informacji o tym, czy osadzony posługuje się językiem polskim, w jakim języku komunikuje się z personelem oraz kto bierze udział w czynnościach z jego udziałem;
16. dokonywanie tłumaczenia wszelkich istotnych dla cudzoziemców dokumentów (oświadczeń, decyzji) na język dla nich zrozumiały, zwłaszcza gdy wymagane jest pisemne poświadczenie zapoznania się z nimi;
17. przeprowadzenie skutecznej akcji informacyjnej dotyczącej zmian w Kodeksie karnym wykonawczym, w szczególności w kwestii opłat za użytkowanie dodatkowego sprzętu elektronicznego lub elektrycznego;
18. podjęcie działań informacyjnych na temat dostępu do Biuletynu Informacji Publicznej;
19. dokonanie przeglądu wszystkich stanowisk BIP i pozbycie się wszelkich usterek technicznych, które mogłyby wpływać ograniczająco na możliwość skorzystania przez osadzonych z Biuletynu Informacji Publicznej;
20. umieszczenia na oddziałach mieszkalnych zaktualizowanych danych teleadresowych Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Poznaniu, Centralnego Zarządu Służby Więziennej, właściwej miejscowo prokuratury, Ministerstwa Sprawiedliwości, sądu penitencjarnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Pacjenta, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka;
21. dalsze prowadzenie prac w zakresie zapewnienia dostępności dla osób z ograniczoną mobilnością, w tym osób z niepełnosprawnościami, tj. usunięcie progów na placach spacerowych, poszerzenie otworów drzwiowych na placach

- spacerowych, zapewnienie odpowiedniej powierzchni manewrowej w celach wyznaczonych dla osób z niepełnosprawnością, zapewnienie podjazdów lub innych ułatwień, które umożliwiłyby osobom na wózkach korzystanie z części pomieszczeń wspólnych (zgodnie z pkt 6.5 raportu);
22. modernizację placów spacerowych w celu umożliwienia osadzonym odbywania spaceru w bardziej przestronnych warunkach. Powinny one odpowiadać standardom CPT w tym zakresie;
 23. umożliwienie osadzonym korzystania z boiska do gry w koszykówkę;
 24. dokonanie przeglądu zasadności stosowania blend i zastąpienie tych, które muszą pozostać, zabezpieczeniami techniczno-ochronnymi, które nie będą ograniczać cyrkulacji powietrza w celach mieszkalnych;
 25. włączenie do programów szkoleniowych personelu obszarów tematycznych wskazanych w pkt 6.6 raportu;
 26. objęcie superwizją personelu psychologicznego z oddziałów penitencjarnych.

7.2. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Poznaniu:

1. zapewnienie Dyrektorowi Zakładu Karnego w Potulicach środków finansowych na realizację tych spośród powyższych zaleceń, które wymagają nakładów finansowych.

Ponadto, na podstawie art. 20 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zwracają się do Dyrektora Zakładu Karnego w Potulicach o udzielenie informacji w kwestiach wskazanych w pkt 2, 6.1, 6.3, 6.4, 6.5 oraz 6.6 niniejszego raportu.

Opracowała: Aleksandra Osińska

Za Zespół podpisuje:

Przemysław Kazimirski

Dyrektor Zespołu

/-podpisano elektronicznie/

